

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

**ФАКУЛЬТЕТ «СОЦІАЛЬНИХ НАУК ТА СОЦІАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ»**

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

ДИПЛОМНА РОБОТА

**«УЛЬТРАПРАВИ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: АКТИ НАСИЛЛЯ ТА
МАЙБУТНІ ПОЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності: 052 Політологія

Чеперната Катерина Євгенівна

Науковий керівник: Бідочко Л.Я.

Кандидат наук, старший викладач

Рецензент: Гарбадин А.С.

Кандидат політичних наук, доцент

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20 ____ р

Київ – 2022

Зміст

Вступ

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УЛЬТРАПРАВІХ РУХІВ с.7-18

1.1 Стан наукового опрацювання проблеми правих ідеологій у світі.....с.7-11

1.2 Методологічні особливості дослідження представників правих
ідеологій.....с.11-14

1.3 Генеза та розвиток правих ідеологій в Україні.....с.14-18

Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВІХ В УКРАЇНІ....с.19-40

2.1 Динаміка насильницької активності 2018 – 2022 рр. та сучасні
праворадикальні рухи.....с.19-27

2.2 Гіпотеза 1: співпраця праворадикальних організацій з владою.....с.27-33

2.3 Гіпотеза 2: превентивний удар вліво, заради попередження їх доступу до
влади.....с.33-39

2.4 Розділ 3. ПОЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....с.40-44

3.1 Динаміка діяльності праворадикальних рухів після перемоги.....с.39-42

3.2 Електоральна підтримка та трансформація гіпотез.....с.42-44

ВИСНОВКИ.....С.44-45

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ

ЛІТЕРАТУРИ.....С.48-54

АНОТАЦІЯ.....с.55

Вступ

Актуальність теми. Останнє десятиліття діяльність та увага до діяльності праворадикальних рухів значно зросла. Це зумовлено суспільно-політичними подіями, зокрема Революцією Гідності 2013-2014 рр., анексією українського Криму та початку війни проти України. Окрім того, десяткам інформаційних приводів, які базуються на застосуванні насильства з боку правих рухів не дають суспільству однозначно оцінювати дії правих організацій та часто перешкоджають в симпатії.

В українських реаліях часто організації, рухи та партії, які мають праву ідеологію сприймаються як націоналістичні, хоч самі «праві» можуть мати дещо відмінні призви реалізації своєї діяльності. Важливість дослідження саме правих рухів зумовлена їз тісним впливом чи то намаганнями впливати як на політичні так і на культурні осередки громадянського суспільства. Напади на представників прдеставників ЛГБТ, заклади на Подолі, погрози та тероризування ліволіберальних активістів мають конкретну мету та скоєні конкретними людьми. Дилему поглиблює участь праворадикалів у війні з росією, адже саме праворадикали захищали Азовсталь та воюють в найважчих точках нашої держави проти російських загарбників. Варто зазначити, що генералізувати ставлення до правих важко і через неоднорідність представників самої організації, адже фокусуватись можна як на правих інтелектуалах, які не підтримують прояви насилля, так і на часто молодих та фанатичних хлопцях, які можуть пролобіювати ідею фізично, посягаючи на життя, честь та свободу інших.

Для автора роботи постало внутнішне питання: «які цілі переслідували праві рухи з 2014 року і до сьогодні та чому там мало місце низка насильницьких дій та політичних протистоянь? Чи можна за актами насилля судити про рух, як такий і якою мірою за насиллям стоїть ідея?», тому робота

покликана комплексно зібрати історію, факти, акти насилля, зв'язки та відповіді на питання, якими задається сам дослідник.

Сьогодні героями війни та соціальних медіа часто є ті, заслуги кого тяжко недооцінити та водночас ті, хто відзначався застосуванням насилля в час, коли активні бойові дії велись в Донецькій та Луганській областях, тобто період війни до 24 лютого 2022 року. Мушу припустити, що однозначної позиції в сприйнятті праворадикальних рухів досягти буде важко, саме через їх неоднорідність але можливо буде якраз продемонструвати цю багатофакторність, щоб кожен сформував свою думку сам, зважаючи на факти, дії, ідеї та цілі організацій.

В роботі ми ознайомлюємось з представниками праворадикалів, які використовую насилля як один із способів досягнення своїх політичних цілей.

Характеризуючи стан наукової розробки теми, слід відзначити, що націоналістичні об'єднання є предметом професійної зацікавленості низки українських та іноземних дослідників. Зокрема в Україні цим питанням активно займаються такі дослідники як В. Кулик, О. Голобуцький, Б. Нагайло, з яким дослідник мав змогу поспілкуватись особисто, В. Рябченко, Г. Касьянов, А. Умланд та А. Шеховцов, та це не вичерпний перелік. Також з темою працюють американський історик українського походження Р. Сольчаник, Е. Вілсон, канадський політолог українського походження Тарас Кузьо та інші. Ці автори досліджують різні аспекти націоналістичних рухів, залежно від наукових інтересів, що й підтверджує ємність та цікавість теми зародження, існування та діяльності тих, хто сповідує традиціоналістські праві політичні ідеї.

Одним із важливих дослідників праворадикального українського руху слід визнати Петра Мірчука із його фундаментальною працею «Нарис історії Організації Українських Націоналістів»¹. Також на початковому етапі появи власних досліджень з політичного життя України стала колективна праця

---

¹ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів Т. 1: 1920-1939. Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. 597с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3652/file.pdf>. (дата звернення 08.05.2022).

«Українська державність у ХХ столітті (Історико-політологічний аналіз)»². У 2010 році вийшла друком ґрунтовна археографічна праця, яка концентрує більшість теоретичних та публіцистичних досягнень лідерів ультраправого українського руху. Саме це видання широко репрезентує діяльність політиків, їх погляди та їх оцінку ситуації від зародження до розвитку ультраправого напрямку української політичної школи.³

Значним досягненням у дослідженнях політичних рухів слід визнати аналітичні звіти та довідки Центру Разумкова. Ці колективні праці дають широкий огляд подій, пов'язаних, в тому числі із діяльністю праворадикальних політичних рухів.⁴

Об'єктом дипломної роботи є суспільно-політичні процеси в Україні.

Предметом – українські праворадикальні організації та їх діяльність як складової суспільно-політичного життя з 2014 року до сьогодні.

Метою дослідження є визначення динаміки та цілей діяльності праворадикальних організацій шляхом дослідження їх зв'язків та таргету актів насилля, а також прогнозування політичного майбутнього цих рухів.

Хронологічні межі дослідження обмежені від Революції Гідності до сьогодні.

Наукова новизна одержаних результатів дозволить простежити шлях праворадикальних організацій аби припустити каузальність між методами та поточними політичними цілями та спрогнозувати подальший розвиток та можливу інституціалізацію рухів.

Структура роботи обумовлена поставленими метою, завданнями, комплексним характером роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел та

---

² Українська державність у ХХ столітті (Історико-політологічний аналіз) / ред.кол.: О. Дергачов - керівник авторського колективу, Є. Бистрицький, О. Білий, І. Бураковський, М. Горелов, С. Макеєв, Д. Мейс, В. Полохало, М. Томенко, О. Шарварок. Київ : Політична думка, 434 с.

³ Український націоналізм: антологія Т.1. Вид. друге / упор. В.Рог. Київ : ФОП Стебляк О.М., 2010.

⁴ Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю.Якименка. Київ : Центр Разумкова, 2017. С.14-15.

літератури (51 позиція). Загальний обсяг дипломної роботи становить 67 с., з них основного тексту 54 с.

Цілями дослідження є:

- продемонструвати стан наукового опрацювання теми правих ідей в історіографії;
- визначити теоретико-методологічні засади роботи;
- викласти історичну ретроспективу зародження та становлення правих ідей в Україні;
- простежити участь крайніх націоналістів в нападах, протестах та реалізацію інших утисків активістів, політиків та інших мішеней;
- з'ясувати зв'язки ультранаціоналістичних організацій з органами державної влади;
- підтвердити або спростувати гіпотезу, яка пояснює характер співпраці ультраправих організацій з владою;
- підтвердити або спростувати гіпотезу, де причиною конфронтацій є не ідеологічна, а політична мотивація протидії лівим;
- спрогнозувати можливу динаміку насилля праворадикалів з огляду на участь в Українсько-російській війні;
- спрогнозувати електоральну підтримку праворадикалів після війни та пояснити можливу трансформацію у зазначених в роботі гіпотезах.

Джерельна база дослідження складається з безпосередніх першоджерел інформації, таких як офіційні сайти, соцмережі та ресурси самих організацій. У фіксації випадків насильницьких дій з боку праворадикальних партій джерелами є окрім поодиноких фіксацій ЗМІ і комплексні звіти ресурсу Маркер⁵ – сайту, створеного Групою моніторингу ультраправого насильства. А також складова медіаконтенту, як предмет фіксації подій для подальшого їх аналізу в роботі.

---

⁵ Marker. Моніторинг ультраправого насильства. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/> (дата звернення: 29.05.2022).

Розділ 1. Історія та становлення правих ідей в Україні та світі.

1.1 Стан наукового опрацювання проблеми правих ідеологій у світі.

Праві політичні рухи і сама назва таких політичних утворень – данина пам'яті політичним утворенням часів Французької революції. Тоді члени революційного парламенту, які посідали місця з правої сторони від головуючого на засіданнях представляли частину політичного спектра, який не проти збереження монархічної влади. Потім саме цю частину політиків зображали як консервативний рух, який намагався утримати традиції та стару систему порядкування у Французькій республіці.⁶

У переліку дослідників, які працюють у галузі дослідження націоналістичних та інших праворадикальних рухів варто вказати Е.Сміта^{7,8,9}, Е. Гелнера¹⁰, Б. Андерсона¹¹, Р. Брюбейкера¹², Р. Шпорлюка¹³, Т. Снайдера¹⁴ та багатьох інших.

Водночас поділ партій за ідеологічними засадами на три напрямки зберігається і нині, хоча звісно за час існування цього поділу, акценти змінилися, а терміни отримали дещо інше тлумачення да й орієнтація політичних партій на цей поділ дещо розмилася. З тезових характеристик:

---

⁶ Здорик М. Коцептуалізація термінів «праві»/«ліві» у політико-партійному дискурсі. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології». 15(861). С. 196-201. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/3323>. (дата звернення 08.05.2022).

⁷ Сміт Е. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія: пер. з англ. Р. Феценко. Київ : К.І.С., 2004.

⁸ Сміт Е. Національна ідентичність: пер. з англ. П. Таращук. Київ : Основи, 1994.

⁹ Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху: пер. з англ. М. Климчук, Т. Цимбал. Київ : Ніка-Центр, 2006. 320 с.

¹⁰ Гелнер Е. Нації та націоналізм; Націоналізм: пер. з англ. Г. Касьянов. Київ : Таксон, 2003

¹¹ Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму: пер. з англ. В. Морозов. Київ : Критика, 2001.

¹² Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі: пер. з англ. О. Рябов. Львів : Кальварія, 2006.

¹³ Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща: пер. з англ. Г. Касьянов, М. Климчук, М. Рябчук та ін. Київ : Дух і Літера, 2013. 552 с.

¹⁴ Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999: пер. з англ. А. Котенко, А. Надтока. Київ : Дух і Літера, 2012

- правий – консервативний, який орієнтований на ринкову економіку та цінності, які є сталими у суспільстві, близький до націоналістичних течій;
- лівий – альтернативний традиційному стану, тобто соціалістичний, який схиляється до зменшення впливу традиційного суспільства та близький до комуністичного політичного спектру;
- центр – альтернатива правому та лівому сегменту, своєрідний центричний вибір між комуністичним та націоналістичним вибором.

Правий сегмент політичного життя за класичним розумінням має конкретні складові ідеологічного спрямування дій політиків, які ідентифікують себе саме як права політична сила.

До правих сил можна долучити: ліберальні та консервативні партії, партії радикально-консервативного напрямку, консерваторів-націоналістів, ультраправі сили – крайній спектр націоналістичного руху, расизм, націонал-соціалізм, фашизм та інші рухи, що близькі до крайніх проявів правого політичного напрямку.¹⁵

Водночас сьогоденній праві партії та рухи – це зовсім інше явище, ніж ці партії були ще на початку 20 століття або у 50-60 роках минулого століття чи навіть у 2000-их. Трансформація правих рухів відбувається під впливом і популістів і лівих сил. Чому так стається ми зазначимо у другому розділі. У більшості країн Європи праві політичні сили взяли чимало цікавих і привабливих для виборців ідей у центристів та навіть у лівих, адже мета політичної діяльності може розвивати периферійні ідеї ідеології, в залежності від історично _ політичного контексту. Однак, звісно, вони вписали ці ідеї саме у своє вже існуюче та кристалізоване ідеологічне бачення майбутнього

---

¹⁵ Основи демократії : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. А. Колодій. Львів : Астролябія. 2009. С. 518-519.

правої ідеології, яка побудована на класичному поділі суспільства, унікальності та неперевершеності конкретного етносу чи народу.

Зародження правої ідеології не було однозначним, адже як і в інших ідеологіях, необхідно говорити одразу і про ліберальний і про консервативний напрямок політичного спектру. Важливо зазначити, що саме «консерваторів» на різних рівнях та у різних проявах вважають виключно правими як ідеологічно, так і за напрямком практичної політичної діяльності. Консерватизм (conserve – охорона чогось, збереження) є політичним рухом, який має засадничою ідеологією збереження чинного у суспільному житті розподілу ролей та статусів, а також відтворення та збереження духовних і культурних цінностей. Рух консерватизму виник не самостійно, а як протиставлення демократичному руху, спробі просувати демократично-революційні, буржуазно-ліберальні цінності, зокрема Французької революції. Саме під час Французької революції популярною стала брошура Емануеля-Жозефа Сієса, де підкреслювалась вадливість так званого «третього стану», який ніс на собі весь тягар податків, - селяни і ремісники, наймані робітники та заможні буржуа (купці, власники мануфактур, банкіри). Мабуть, саме тому термін консерватизм вперше застосовує у своїх працях із позначенням саме такого напрямку політичного руху французький публіцист Ф. Шатобріан (1768 –1848). Своєю чергою ідеологічними засновниками класичного правого консерватизму ставали такі відомі мислителі та суспільно-громадські діячі як Е. Берк, Ж. де Местр. Початково, до руху правих долучались виключно феодальні еліти – церковні та світські. Проте незабаром коло прихильників цього руху суттєво розширилось і стало асоціюватись як протиположність лівим рухам. Саме як антиподом лівому рухові і формуються праві ідеї.

Традиційний консерватизм відійшов на другий план у середині 70-х років ХХ століття. З'явився неоконсерватизм. Економічний напрямок неоконсерватизму, який є визначальним для політиків цієї правої течії — перехід у економічному управлінні державою на ліберальні цінності, вільний не регульований ринок, позбавлення від надмірного втручання держави у дії

бізнесу, приватної ініціативи громадянина. В соціальному житті неоконсерватори прийшли до розуміння необхідності запровадження відсутності можливості розпоряджатись вільно державними ресурсами та податками з бізнесу для реалізації соціальних ідей рівності і захисту певного рівня життя для всіх. Тобто забезпечення життя одних коштом інших не є виправданим кроком в жодному разі і за будь-яких обставин. Неоконсерватори відпрацювали власну модель управління державою, де все ж частково враховується як компроміс, система ефективної соціальної помірної забезпеченості та скорочення бюрократичної влади над процесами та явищами в усіх сферах життя країни. Однак як і «старі» консерватори, новий напрямок консервативного політичного руху спирається на сильну владу, спроби скоротити важелі впливу народних мас на ухвалення рішень самим виборцями без застосування позиції та навіть права вето на деякі рішення, експертів та еліти країни. Демократична диктатура меншості, на думку неоконсерваторів, дає більше блага кожному, ніж повноцінна та надто широка демократія яка не має якості управління та спирається на недостатньо експертні думки більшості.

Націонал-соціалісти у Німеччині та реакційні консерватори у Італії (фашисти) є представниками найбільш небезпечного політичного та соціального явища на межі ультраправого руху. Саме ці політики, які збігаються із визначенням «праві», в Італії, Португалії, Німеччині, Іспанії та у інших країнах, що долучились до ультраправої ідеології, створили блок країн, що намагались змінити життя всієї планети, застосовуючи політичні ідеологічні схеми вищості рас чи культурної експансії як виправдання пограбувань, вбивств, репресій та геноциду. Цей політичний рух пояснював як просто і швидко досягти економічної стабільності та позбавитись проблем, що виникли внаслідок війни та економічної кризи. Однак ціна за такі «прості відповіді» стала неймовірною – десятки мільйонів вбитих, закатованих і знищених людей, зруйновані економіки, матеріальні та духовні цінності у глобальному масштабі. А також руйнація не тільки нацистських та

фашистських держав, але й і знищення суспільств, що вітали та підтримували ці ідеологічні рішення та праві ідеології крайнього напрямку. Слід зазначити що ідеологія Німеччини епохи Третього Рейху формально входила до складу соціалістичних рухів, оскільки навіть називалась як «націонал-соціалізм». Однак за всіма ознаками наближалась і реально діяла саме як правий рух у його крайньому прояві. Консерватори Італії (фашисти) ґрунтували свою ідеологію на крайньому прояві націоналізму, расизму та на проявах політики влади еліт. Все це майже один до одного відповідало реальним рішенням та проголошеним ідеям нацистів.

1.2 Методологічні особливості дослідження представників правих ідеологій.

В роботі використовуються міждисциплінарні принципи та методи, аби врахувати складність та багатофакторність дослідження в реаліях Українсько-російської війни (з 2014 року.).

Саме тому в роботі використовується принцип об'єктивності, який орієнтує мене, як дослідника на розуміння певної суб'єктивності тієї інформації, з якою доводиться працювати. В реалізації цього принципу демонструється вміння оцінити ступінь цієї суб'єктивності, прагнення мінімізувати будь-яку суб'єктивність, що спотворює реальний стан справ. Роль націоналістичних об'єднань в Революції Гідності та Українсько-російській війні важливо оцінювати з призми саме цього принципу.

Наступним принципом, який доповнює принцип об'єктивності є принцип багатофакторності. Принципі багатофакторності закликає брати до уваги та поєднувати як суб'єктивні так і об'єктивні фактори. Тобто при дослідженні самого предмета роботи було важливо враховувати паралельні фактори, які впливали на діяльність націоналістів. Тобто при демонстрації конкретних актів нападів увага дослідника направлена також на політичні та соціо-культурні події, акторів при владі та політичний курс країни.

Також не менш важливим при згадці про паралельність соціокультурних процесів є аксіологічний принцип. За аксіологічним принципом в роботі

враховано цінності, на які орієнтується як націоналістична організація, так і паралельно діючі актори політики. Конкретизувавши, в роботі враховані цінності самовизначення, незалежності, свободі від утисків та верховенство права, а також зафіксовані акти їх порушення. Важливо окремо винести цінність рівності, адже це є одним з базових принципів, зафіксованих в першій статті Загальної декларації прав людини¹⁶ та проголошує: «Всі люди народжуються вільними й рівними у своїй гідності і правах». Сучасне тлумачення принципу рівності виходить з того, що за демократії можлива соціально-економічна нерівність громадян. Демократія передбачає лише політичну рівність усіх перед законом, незалежно від соціального і матеріального становища, з цим праворадикали готові посперечатись, про що свідчить їх риторика та безпосередні дії.

Якщо ми розглядаємо події, акти насилля, організації, партії розуміючи багатофакторність та відслідковуючи динаміку діяльності, в поточній роботі не обійтись від методі періодизації, який передбачає відслідковування динаміки та позначення певних періодів для спрощення та конкретизації діяльності правих організацій.

Також останнім не менш важливим методом, на який опираються вищеназвані є контент-аналіз, адже фіксація діяльності (зокрема напади), присутня якраз в контенті, який дає нам змогу проаналізувати риторичну, позиції акторів та їх політичне прагнення. Контент-аналіз є стандартним методом дослідження у галузі суспільних наук, та не втрачає своєї цінності зараз, в час, де одним з важливих матеріалів для аналізу є контент в медіа, аналіз якого також потребує врахування принципів багатофакторності та об'єктивності, адже матеріал в медіа іноді є заангажованим через джерела фінансування, лобіювання певних інтересів та прагнення дискредитації персон.

---

¹⁶ Загальна декларація прав людини (укр/рос). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.05.2022).

З огляду на специфіку теми, надзвичайно важливо погодити категоріально-понятійний апарат роботи, аби не заплутатись в розрізненні правих, націоналістів, праворадикалів, ультранаціоналістів чи то крайніх правих. Виходячи з тезових характеристик спектру лівих, центру та правих та беручи до уваги їх програмні цілі, ми можемо визначити праворадикалів, як осіб чи об'єднання, які є політичними, тобто можуть бути як безпосередньо політичними силами, так і організаціями, які прагнуть досягти певних політичних цілей, які ми виокремимо надалі в роботі. Окрім «праворадикалів», є важливим окреслення вживання терміну «націоналістичний», адже це поняття є ширшим. Володимир Кулик – український політолог, історик, журналіст, доктор політичних наук, провідний науковий співробітник відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН виклав у статті «Новий український націоналізм: три поверхи вертепу» концепцію, на яку поточна робота спиратиметься в розумінні націоналізму, адже демонструє комплексність та ту саму багатофакторність поняття, розуміючи саме Український контекст вживання та розуміння слова «націоналізм». Володимир Кулик під «поверхами» націоналізму має на увазі три основних підходи до бачення цього поняття. Перший – це успадковане з радянських часів примітивне розуміння націоналізму, яке зазвичай включає в себе елемент протиставлення одних націй (або етносів, «національностей») іншим та національну ворожнечу. Оскільки в сучасному науковому середовищі таке трактування практично не трапляється, його можна відкинути. Другий – це націоналізм як конкретна радикальна ідеологія, головним теоретиком якої в Україні став Дмитро Донцов, а також як організований рух, представлений в першу чергу ОУН та сучасними ультраправими організаціями. Таке розуміння націоналізму є найбільш поширеним в сучасній Україні. Нарешті, третій підхід – це бачення націоналізму як широкого явища, «що охоплює і відданість нації та її

інтересам, і самостійництво, і національно визвольний рух, і – у крайній формі – елементи національної зверхності і навіть расизму».¹⁷

Історико-ретроспективний метод - окреслено генезу та основні напрямки розвитку українського націоналізму як ідеологічного ядра праворадикалів.

1.3 Генеза та розвиток правих ідеологій в Україні.

Праві партійні рухи, як і інші політичні сили намагаються керувати народними масами не лише з очевидною метою прийти до влади через парламентські органи управління. Вони сприймають свою мету ширше — як патронат над державним апаратом, а також як на інструмент для реалізації приватних і колективних амбіцій на власний внесок у історичну спадщину. Саме про це говорить видатний європейський мислитель та політолог Макс Вебер. І він звертає увагу на особливість ідеалізму, що характерний для правих рухів – саме цей політичний напрямок може сприймати досягнення політичної мети за межами виключно економічних інтересів, тобто як представництво ідеалістичного, революційного сприйняття світу¹⁸

Першими проявами і спробами створити праворадикальний рух, хоча із обмеженим напрямком стало формування революційно-радикального крила Кирило-Мефодіївського товариства. Участь у цьому політичному феномені 19 століття грали такі політичні та культурні діячі як Г. Л. Андрузький, М. І. Гулак, О. О. Навроцький, І. Я. Посяда. Радикальна течія товариства обстоювала думку про створення Слов'янських Сполучених Штатів в складі якої не передбачалось включення Росії. Проте ці ж радикально налаштовані мефодіївці не проти розвивати громадянське суспільство, надати широку автономію місцевому самоврядуванню. Однак, що характерно для правих рухів — намагались вибудувати схему діяльності ефективного і потужного

---

¹⁷ Кулик В. Новий український націоналізм: три поверхи вертепу / В. Кулик // Сучасність. – 1993. – Ч. 3. – С. 150–167.

¹⁸ Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер ; [пер. с нем. и вступит. ст. А. Ф. Филиппова]. Москва : РИПОЛ классик, 2020. С.61.

державного апарату управління¹⁹. Важливу роль у розвитку правого руху зіграла діяльність відомого науковця, В.Антоновича, а також В.Подолинського.

1891 року створено першу ультраправу політичну організацію України – Братство тарасівців, що засновано у Полтаві. Це була суто націоналістична, ультраправа політична організація, що базувалась на націоналістичній ідеології. Автором і наставником Братства тарасівців став М. Міхновський. Очільником цього руху – І. Липа. В своїй політичній декларації під назвою «Вірую», «тарасівці» намагались захистити право українців на власну державу, а дії Російської імперії оцінювали виключно як окупаційні. Національне відродження стане основою для відродження українського народу в економічному, соціальному житті. Спроби переставити ці пріоритети можуть призвести до ще більшої кризи. Саме завдяки ідеям «тарасівців» та інших правих сил, виникла таке явище як «Українська Революція». А також сформувались перші власне українські політичні партії нової української держави, які можна віднести до правого спектру: Революційна українська партія – Д. Антонович, М. Русов, А. Жук, Товариство українських поступовців – С. Єфремов, А. Ніковський, Д. Дорошенко та інші²⁰.

Після остаточного поділу земель України між Польщею та СРСР, праві партійні організації, що діяли та засновувались як реакція на революційну необхідність захисту інтересів українців, починають діяти як численний та активний елемент політичного життя України у різних політичних системах. Осередки українського організованого ультраправого руху зосереджуються в Галичині, де у 1920 році виникла Українська військова організація (УВО) — провідник ультраправих політичних поглядів. 1924 року починає діяти Українська партія національної роботи, яка не змогла існувати, оскільки виявилась «кабінетним» витвором ультраправих політиків підпілля. Однак актив цієї партії перейшов в Українське національно-демократичне

---

¹⁹ Іванова Н. Ю., Смолянук В. Ф. Політологія : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2011. С. 54-55; С.217-219.

²⁰ Сич О. Сучасний український націоналізм: політологічні аспекти трансформації парадигми. Київ, 2020
URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Dysertatsiia-Sycha-Oleksandra-Maksymovycha.pdf>.

об'єднання (УНДО), яке хоча і мало ультраправе за змістом забарвлення, незабаром перейшло в політику угодовства з владою Польщі. Однак нелегально починає діяти інша структура – Спілка української націоналістичної молоді (СУНМ).

У 1927 році представники правого сегмента українського політичного спектра зібрались на I конференцію українських націоналістів, у якій брали участь представники УВО, СУНМ та інших ультраправих організацій в підпіллі. Установчий конгрес українських націоналістів зібрався пізніше – 28 січня - 3 лютого 1929 року. На ньому 28 делегатів створили Організацію українських націоналістів, як єдиний політичний орган ультраправого руху. Під час з'їзду схвалено статутні документи ОУН, відпрацьовано ідеологічні та програмні постулати партії²¹.

Внаслідок загибелі провідника ОУН Коновальця, вбитого радянським агентом, ОУН розділилась у відношенні до майбутньої європейської війни та ролі і участі ультраправого руху у ній. Зрештою, ОУН поділилась на ОУН-б, тобто ОУН, що поділяла позицію Степана Бандери та ОУН-мельниківську (ОУН-м), що рухалась у фарватері світогляду Андрія Мельника. Це була радикальна різниця — бандерівці погодились на співпрацю з третім рейхом як тактичним соратником у питанні вигнання з території України радянської влади. Водночас мельниківці як і раніше, так і за часів війни, залишались ворогами для нацистів та СРСР. Зрештою обидва крила крайньоправого руху опинились за межею легальності як у нацистів, так і більшовицької влади. Лише після війни обидва крила намагались сполучитись і поєднати свої зусилля. Однак реальне поєднання відбулось лише після встановлення Незалежності України та переходу ОУН на легальну діяльність в межах України. Ще 1988 року в Україні діяли і інші політичні структури, які мали ознаки ультраправого руху, хоча і не належали до ОУН чи його відгалужень. Український християнсько-демократичний фронт (УХДФ) створили у 1988

---

²¹ Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки. Вид. 3-тє, доп. Київ : Українська видавнича спілка, 2007. С. 140.

році політв'язні Української Гельсинської Спілки брати Січки. Наступного року партія отримала назву УХДФ – Українська християнсько-демократична партія (УХДП) розпалась.

Внаслідок здобуття незалежності, в Україні починають активно створюватись партії, які політологи справедливо оцінюють як ті, що створені «знизу». Це був перший етап політичного відтворення українського руху. Найбільш численну групу з-поміж існуючих на той час становили саме праві партії. За результатами наступних парламентських виборів 1994 року у парламенті праві та правоцентристи здобули чималу вагу у 53 голоси.²²

У 1991 році створено одну з перших потужних націоналістичних партій України – Соціал-національна партія України (СНПУ). У 2004 році СНПУ змінює складну назву на простішу та обирає нового лідера. Партія отримує назву ВО «Свобода» та керівника Олега Тягнибока. «Свобода» практично одразу після перезаснування перемагає на виборах до Тернопільської обласної ради (34,69% голосів виборців). На наступних виборах до місцевої влади, представники партії отримують підтримку майже 5% виборців. Крім того, «Свобода» отримує повноцінне представництво у восьми обласних радах. В трьох з них вперше ультраправа політична сила — в Тернопільській, Львівській та Івано-Франківській облрадах, партія здобуває керівні посади. Це був перший похід правих рухів до вищих щаблів влади. Великий відсоток підтримки отримали ультраправі прихильники «Свободи» на парламентських виборах у 2012 році, коли партія змогла здобути понад 10% підтримки. Це був суперуспіх, адже жодного разу ультраправа політична сила не мала доступу до парламентського інструменту та не могла сформувати власну фракцію – 37 народних депутатів. Закріплено цей успіх було отриманням посади віце спікер Верховної Ради саме представником ВО «Свобода».

Зараз провідниками правого сегмента в його ультра крайньому вияві в Україні постали одразу декілька структур — «Правий Сектор», «Національний

---

²² Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю.Якименка. Київ : Центр Разумкова, 2017. С.14-15.

корпус», ВО «Свобода» та низка підрозділів та об'єднань, які ми розглянемо нижче.

Перед викладом основного матеріалу вижливо зазначити, що ультраправі рухи наразі, з подіями на Євромайдані та початком російсько-української війни 2014-2022 року, є носіями патріотичних ідей. Вони збирають навколо себе тих представників українського народу, які демонструють вершинні досягнення героїзму та успіху на фронті. Наприклад, героїчний спротив бійців полку «Азов» в Маріуполі, що складають осереддя націоналістичного українського руху, є зразком мужності для військовиків не тільки України, але й всього світу. Націоналістичний рух переходить під впливом практичних дій по захисту України від російської агресії із рівня маргінальних утворень та спаду активності у період високих політичних, громадських та соціальних здобутків. У свідомості більшості громадян, дії націоналістичних інституцій, як представників ультраправого сегмента політичного життя України переходять у показник патріотизму, відданості Батьківщині та захисту суверенітету та незалежності України. Дії ультраправих структур в політичному сегменті тепер можуть сприйматись по іншому, а їх політичне майбутнє може мати зовсім інший відтінок.

Розділ 2. Організації та діяльність правих в Україні.

2.1 Динаміка насильницької активності 2018 – 2022рр. та сучасні праворадикальні рухи.

Діяльності ультраправих груп в Україні та дослідження причин і можливих наслідків цієї діяльності цікаве з огляду на те, що в Україні існує понад 20 найбільших ультраправих груп, партій, організацій, дії яких, залежно від історії та контексту можуть інтерпретувати по різному. Наприклад, чи можемо ми припустити що напади праворадикальних організацій на приватну власність мають на меті допомогти організації стати інституційно спроможною зайти в парламент? Зв'язок між метою та їх діями не очевидний та надто широкий, тому пропонуємо перейти від огляду діяльності та специфіки кожної з організацій, які розглядаються в роботі до їх дій та припущень стосовно мети та джерел їх діяльності.

Варто зазначити що в область цікавості дослідників потрапили саме організації, перелічені вище через те, інші політичні актори не вдаються до фізичного насилля з політичною метою. Ми не можемо зафіксувати нападів «слуги народу» на опонентів з «євросолідарності», адже вони використовують інші методи досягнення своїх політичних цілей. Саме в діяльності праворадикалів на кшталт С14 насилля - одна з визначальних особливостей діяльності. Організації використовують насилля як акт незгоди та протесту, проти певних осіб чи то організацій, адже це найпростіший прямий акт дії, який провокує страх та гальмує діяльність та розвиток опонентів.

Варто зазначити, що огляд діяльності організації не має на меті ні дискредитувати ні применшити їх досягнення та відданість захисту цілісності та незалежності нашої держави в російсько-українській війні (з 2014).

Інформація зазначена нижче є частиною роботи «Маркеру»²³ – ресурсу, покликаного фіксувати насильницькі прояви праворадикальних організацій та зазначений у вступі як джерело інформації про ці самі випадки.

---

²³ Про нас | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/about/> (дата звернення: 23.06.2022).

З жовтня 2018 року група займається збором та систематизацією даних щодо праворадикального насильства і конфронтацій в Україні аби аналізувати діяльність насильницькі прояви організацій та ініціатив правого спектру. На ресурсі можна знайти досє на 20 найбільших праворадикальних груп, але я обмежусь декількома, аби не перетворювати роботу на досє та швидше перейти до аналітичного викладу. Від розгляду організації ми перейдемо до демонстрації тих актів насилля, з яких випливають гіпотези – основна наукова цінність роботи.

Найбільш помітними ультраправими акторами конфронтацій та насильства за період моніторингу були «С14» і «Національний корпус». «С14»: 40 зафіксованих випадків, серед них 25 нападів насильницького характеру, з них 10 – насильство проти людей. «Національний корпус»: 30 зафіксованих епізодів, 21 – насильницького характеру, з них 15 – проти людей. Далі (у порядку спадання насильницької/конфронтаційної активності): «Традиція і порядок», «Невідомий патріот», «Фрайкор», «Національні дружини», «Братство», «Азов», «Катехон», «Сокіл», «Світанок», «Автономное национал-социалистическое общество» (АНСО) та «Карпатська Січ».

За перше півріччя 2020 року моніторинговою групою «Маркер»¹ було зафіксовано 43 випадки насильства² і конфронтацій³ з боку ультраправих (з них 33 — насильства та 10 — конфронтацій), що на один кейс більше, ніж у попередньому півріччі. Мінімум у 20 випадках було повідомлено про постраждалих. Карантин вніс свої корективи і в діяльність ультраправих: якщо у січні — лютому 2020 року фіксувалося 6–7 випадків, то у березні — травні їхня щомісячна кількість скоротилася до 3–5. Однак уже в червні 2020 року кількість випадків ультраправого насильства і конфронтацій різко підскочила до 19, при цьому 16 із них були насильницькими. Це рекордна місячна кількість випадків ультраправого насильства, зафіксована від початку моніторингу (жовтень 2018 року). Також спостерігається тенденція до зростання частки насильства відносно до конфронтацій. Так, у першому півріччі 2019 року насильницьких випадків було 63%, у другому — 76%, а в

першому півріччі 2020 року їх зафіксовано уже 79%. З одного боку, це може вказувати на те, що медіа приділяють більше уваги насильству з боку ультраправих і дедалі менше повідомляють про їхні вуличні конфронтації. Однак можливо також, що ультраправі починають частіше віддавати перевагу насильству там, де раніше обходилися конфронтаціями.²⁴

Ці дані можуть свідчити про те, що після деякого затишшя ми спостерігали початок нового витка ультраправого насильства на вулицях України.

Місцеві вибори у 2020 році, як і вибори 2019 року, супроводжувалися значною активізацією ультраправих організацій та груп. І хоча електоральні успіхи ультраправих партій та політиків в Україні не надто великі, їхня діяльність довкола виборів радикалізується. Якщо у попередні роки мова йшла радше про точкові конфронтації та напади на певних політиків і партії — як провладні, так і опозиційні, — то у 2020 р. ультраправі розгорнули децентралізовану, але організовану хвилю політичного вуличного насильства (там саме).

У третьому кварталі 2021 року Центр прав людини ZMINA зафіксував 35 нових випадків переслідування громадських активістів, при чому серед потерпілих найбільше ЛГБТ-активістів, що підтвердило гіпотезу організації. Більшість випадків тиску на ЛГБТ-активістів відбувалася після публікації їхніх даних в ультраправих телеграм-каналах – як в анонімних або пов’язаних з медіаплатформами праворадикалів («Катарсис», «Вольер», «Солярис» тощо), так і каналах конкретних організацій та діячів («Традиція і порядок», її очільник Богдан Ходаковський, керівник одеського осередку Ілля Попков та інші) Задokumentовано вісім випадків фізичних нападів на громадських активістів і стільки ж – пошкодження їхнього майна. Найбільше атак з липня до вересня 2021 року вчинили на ЛГБТ-активістів, антикорупційні активісти на другому місці, на третьому – активісти, які протидіють незаконному будівництву.

---

²⁴ Моніторинг | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/monitoring/> (дата звернення: 18.06.2022).

Водночас організація «Лабораторія цифрової безпеки» за цей же період зафіксувала 17 інцидентів: 13 спроб фішингу щодо облікових записів громадських активістів та журналістів; одну фішингову кампанію, що виглядала як листи від поліції; один злам облікового запису у фейсбуці через повторне використання пароля та скидання через резервну пошту; два злами облікових записів у ватсапі через перехоплення смс.

Так, протягом дев'яти місяців 2021 року зафіксували 88 випадків переслідування за громадську діяльність на підконтрольній Україні території. За аналогічний період минулого року – 77.²⁵

Перейшовши до наскрізного огляду ультраправих організацій однією з найвпливовіших та важливих є «**Азовський рух**»²⁶ – найбільше ультраправе об'єднання в Україні. Складається із трьох основних структур: полку Національної гвардії України «Азов» (військове крило), партії «Національний корпус» (політичне крило) та «Національних дружин» у 2020 році переформатованих в організацію Centuria (силове вуличне крило).

Його основу склали харківські ультраправі з «Соціал-Національної Асамблеї» (СНА), що стояла на засадах ідеології «расового соціал-націоналізму».

Рух налічує до 20 000 членів, серед яких 1.5 тисячі особового складу полку «Азов» (не всі бійці полку є ультраправими). Одними з основних політизованих підрозділів, що входять до складу Національної гвардії України, підпорядкованої Міністерству внутрішніх справ є полк «Азов».

Очолив «Азов» колишній лідер СНА Андрій Білецький. У 2014 р. він був обраний депутатом парламенту VIII скликання. Важливу роль у становленні підрозділу «Азов» зіграв міністр внутрішніх справ з 2014 по 2021 роки Арсен Аваков: він ініціював інтеграцію угруповання до складу МВС та його

---

²⁵ З усіх боків: на активістів тиснуть праворадикали, правоохоронці та місцева влада. ZMINA - центр прав людини. URL: <https://zmina.info/articles/na-aktyvistiv-tysnuly-i-pravoradykaly-j-pravoohoronczy-zvit-za-tretij-kvartal-2021-roku/> (дата звернення: 25.06.2022).

²⁶ Азовський Рух | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/04/02/azovskij-ruh/> (дата звернення: 04.06.2022).

подальше переформування у полк Національної гвардії. Бійці отримали серйозну підготовку від українських та іноземних військових спеціалістів, мають хороше оснащення та новітнє озброєння. «Азов» було внесено до списку терористичних організацій сайту Terrorism Research & Analysis Consortium TRA.

Підрозділ був створений у 2014 році, вийшовши з під ультраправої організації «Соціал-національна асамблея» (СНА), що стояла на засадах ідеології «расового соціал-націоналізму». При створенні батальйону «Азов» до його складу також увійшли члени таких ультраправих організацій «Misanthropic Division» і «Братство». Ще одним джерелом залучення добровольців до «Азову» стали радикальні футбольні ультрас клубів «Динамо» (Київ), «Металіст» (Харків), «Шахтар» (Донецьк), «Іллічівськ» (Маріуполь) та інших.

За джерелом фінансування до організації постають питання, адже попри зазначені «членські внески» важко зрозуміти, як членські внески можуть сягати мільйонів гривень. Інформацію про надходження можна дізнатись від українського громадського та політичного діяча, учасника Революції Гідності, добровольця батальйону «АЗОВ» Назарія Кравченка, який після скандалу з побиттям через підтримку активіста Сергія Стерненка розповів про схему фінансування партії «Національний корпус».²⁷ В інтерв'ю сам Назарій зазначав – «Гроші вносилися на рахунок наступним чином. «Боцман» знаходив десь гроші, я готував наказ, організовував логістику, щоб осередки отримали гроші і через своїх активістів, знайомих, родичів внесли ці гроші на рахунок партії «Національний корпус». Я не знаю випадків коли активісти вносили свої кошти на рахунки партії», – пояснив він. «Боцман» – це Сергій Аркадійович Коротких, який є близьким другом Олександра Авакова, сина міністра МВС Арсена Авакова, підозрюваним у вбивстві українського військовика з полку «Азов» Ярослава Бабича та білоруського журналіста

---

²⁷ Колишній «азовець» розповів про схему фінансування партії «Національний корпус» | Новини України - #Букви. Новини України - #Букви. URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/kolishnij-azovec-rozpoviv-pro-shemu-finansuvannja-partii-nacionalnij-korpus/> (дата звернення: 29.05.2022).

Павла Шеремети. Неодноразово звинувачений, зокрема виданням Bellingcat²⁸ та українськими журналістами з різних видань, в тому, що він імовірно, є агентом російських/білоруських спецслужб.

Яксь частина представників «Азовського руху» так чи інакше брала участь в усіх актах спротиву, насилля чи протесту, адже саме вони є провідним правим рухом в Україні та саме під їх іменем діє полк Національної гвардії України «Азов» (військове крило), партія «Національний корпус» (політичне крило) та «Національні дружини», які у 2020 році переформатованих в організацію Centuria (силове вуличне крило).

Завдяя того, аби залишитися в полі інтересу нашого дослідження, пропоную зафіксувати викладені вище факти зв'язку Азову з родиною Авакових, розуміти схему фінансування об'єднання. Після огляду політичного виміру діяльності сформулюємо першу гіпотезу.

Історія Азову розпочалась саме з буремних подій Революції Гідності, адже представники руху були присутні на Майдані одними з перших. Тому в політичному вимірі Азовський рух можна аналізувати за часів двох останніх президентів – П. Порошенка та В. Зеленського. Азов протистояв як і П. Порошенкові, так і В. Зеленському.

Після закінчення парламентських виборів 25 липня 2019 р. у Києві представники організації спробували заблокувати кортеж Петра Порошенка під будівлею Державного бюро розслідувань. Один із нападників виліз на капот, сталася бійка з охороною колишнього президента. У результаті нападу було відкрите кримінальне провадження за статтею «хуліганство». Одним із нападників був ветеран полку «Азов» Микита Макєєв. Про це він заявив у відеозверненні, опублікованому на його сторінці в Facebook.²⁹ Це був чи не найгучніший скандал пов'язаний протистоянням з П.Порошенком та Азову.

---

²⁸ «Defend the White Race»: American Extremists Being Co-Opted by Ukraine's Far-Right - bellingcat. bellingcat. URL: <https://web.archive.org/web/20210428023251/https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2019/02/15/defend-the-white-race-american-extremists-being-co-opted-by-ukraines-far-right/> (date of access: 29.05.2022).

²⁹ МОНІТОРІНГОВИЙ ЗВІТ: Конфронтації та насильство ультраправих в Україні 14.10.2018-14.10.2019 | Marker. Marker |. URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/03/26/ultra-right-confrontation-and-violence-in-ukraine-2019/> (дата звернення: 23.06.2022).

Петро Порошенко мав неоднозначні стосунки з праворадикалами, адже з одного боку він надавав деяким росіянам-членам організації українські паспорти³⁰, в той час як азовці відмовлялися тиснути йому руку³¹.

Така ситуативна співпраця характеризує тип взаємодії з владою, при якій ця взаємодія відбувається лише тоді, коли це вигідно обом сторонам. Варто зазначити, що після обрання президентом В. Зеленського, активність нападів на активістів та ліволіберальні об'єднання впала ймовірно через пошук можливих союзників. Коли праві не розуміють, з ким можна співпрацювати, вони чекають, поки цей поділ на «своїх» та «чужих» відбудеться, і лиш тоді діють.

Окрім того, зміна влади може означати або полегшення, або погіршення становища правих, тому їм варто зрозуміти ставлення влади, одночасно намагаючись домовитись та знайти союзників задля взаємовигідної співпраці. Так, після відносного затишшя навесні 2019 під Офісом президента 14 серпня проходить акція «Зупинимо капітуляцію!»³², організована низкою громадських організацій, у тому числі праворадикальною організацією «Національний корпус». Також партія разом із аграріями протестувала також проти відкриття ринку землі та земельної реформи в грудні 2019.³³

Ефективно існувати в політичних координатах можна тоді, коли є союзники, які можуть, де потрібно, пролобіювати питання чи сприяти «закриттю очей». Наприклад, місцевій владі не вигідні дії забудовників в Києві чи то у Львові. І щоб «пресанути» забудовника легально, треба розголос та скандал. Тому якась із правих організацій виступає заколотником цього розголосу в обмін на лояльність чи захист при здійсненні не зовсім

---

³⁰ Українська правда. Порошенко вручив паспорт громадянина України іноземцю з батальйону «Азов». Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/5/7046604/> (дата звернення: 04.06.2022).

³¹ ТСН. Ветеран полку «Азов» відмовився потиснути руку Порошенку, 2018. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SqFdYVkBFWA> (дата звернення: 04.06.2022).

³² Свобода Р. Під Офісом президента сталися сутички на акції «Зупинимо капітуляцію!». Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ofs-prezydenta-sutyckyy-zupynymo-kapitulatsiyyu/31410440.html> (дата звернення: 04.06.2022).

³³ Нацкорпус по всій Україні провів акції протесту проти розпродажу землі - Національний Корпус. Національний Корпус. URL: <https://nationalcorps.org/nackorpus-po-vsij-ukraini-proviv-akcii-protestu-proti-rozprodazhu-zemli/> (дата звернення: 04.06.2022).

правомірних дій. Цей гіпотетичний приклад був підтверджений респондентом, який раніше був представником ідеологічного крила, тобто не брав участі у насильницьких діях, а займався ідеологічною складовою праворадикальної організації.

Варто зазначити, що одним з важливих інформаційних джерел, використаних в науковій роботі, є інтерв'ю колишнього представника однієї з праворадикальних організацій. Задля збереження анонімності та відвертості назву організації та особисті дані приховано автором. Як правило в організаціях є поділ на інтелектуальне та силове крило. Зазвичай в акціях беруть участь саме силові частини організації, які часто є молодшими, більш радикальними у поглядах та поділі на «своїх» та «чужих». Прикладом таких акцій може слугувати знесення паркану біля Сінного ринку у Києві.³⁴

В українському правому середовищі не обійшлося без прибічників «руського міра», якими є чи то вже була громадська організація «За життя», тому в червні 2019-го офіційно була створена організація «Патріоти – За життя», які позиціонували себе як «борці за мир» і «захисники героїчного минулого». У реальності ці спортивні молодики охороняли акції політсили «Опозиційна платформа – «За життя» та за словами активіста Романа Сініцина були звичайними тітушками, які не мають жодного ідеологічного базису, а звикли заробляти гроші таким способом. Умовний кістяк організації «Патріоти – За життя» становив близько 20 осіб, частина яких мала місячну оплату, розмір якої стартував від \$1000. Усі інші набиралися під кожну окрему акцію.³⁵ Публічно інтереси так званих «патріотів» представляв нардепутіакач, якого підозрюють у держзраді – Ілля Кива, який у 2014-2017 роках позиціонував себе проукраїнським патріотом та був командиром батальйону в структурі МВС і радником міністра Арсена Авакова. Зараз Ілля Кива як і «ОПЗЖ» — заборонені в Україні.

---

³⁴ Національний Корпус. Сінний ринок-2: Нацкорпус проти незаконної забудови, 2017. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2Hd0MG6BekU> (дата звернення: 04.06.2022).

³⁵ Кулаки Кремля. Як влаштована приватна армія Віктора Медведчука - Українська газета Час. Українська газета Час. URL: <https://chas.cv.ua/zakon-pravo/78229-кулаки-кремля-як-влаштована-приватна.html> (дата звернення: 23.06.2022).

В роботі враховані акти насилля як від організацій, зазначених вище так і від представників низки інших праворадикальних організацій. «Демократична сокира», «Правий сектор», «Традиція та порядок», «Катехон», «Сокил», «Карпатська січ», «Братство», «Світанок», «Національний спротив», «Національний спротив», «Фрайкор», «Невідомий патріот», «Дія», «Фрайкор», «Едельвейс», «Орден». В роботі ми обрали детальніше зупинитись на «Азові» та «С14» адже вони найбільш відомі забіяки та найбільш перспективні політичні актори.

2.2 Гіпотеза 1: співпраця праворадикальних організацій із владою.

Перша гіпотеза дослідника стверджує що співпраця праворадикальних організацій із владою направлена на полегшення їх доступу до влади та встановленні взаємовигідних відносин влади та організації.

Кооперація, в якій і провладні органи, і праворадикальні організації тримаються хиткого союзу задля досягнення своїх точкових цілей. Хочу доповнити вищенаведені аргументи та саму гіпотезу прикладом. В листопаді 2021 року декілька десятків активістів ультраправої організації «Катарсис» провели рейд по нічних клубах столиці «проти наркоторгівлі»³⁶. 6 листопада представники праворадикальних організацій влаштували так званий «Хрестовий похід проти наркоманів» на столичному Подолі та пікет біля будівлі Подільського управління поліції ГУ МВС України. «Похід» вони розпочали із закладу «Хвильовий». За словами співорганізатора акції, лідера ультраправої організації «Основа Майбутнього» (колишня С14 – ред.) Євгена Карася, пікетувальники вимагали закрити згадані заклади, які на їхню думку, «кришують» правоохоронні органи.³⁷ Після цих випадків у Києві близько двохсот людей вийшли під будівлю Міністерства внутрішніх справ

---

³⁶ У Києві націоналісти влаштували «рейд проти наркопритонів» нічними клубами під ультраправі гасла. Телеграф. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/kyiv/2021-11-07/5687787-v-kyeve-natsionalisty-ustroili-reyd-protiv-narkopritonov-po-nochnym-klubam-pod-ultrapravuye-lozungi> (дата звернення: 04.06.2022).

³⁷ Ультраправі влаштували «рейд» закладами на Подолі. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/178581-nacionalisti-vlastovali-hrestovij-pohid-proti-narkopritoniv-na-podoli/> (дата звернення: 19.06.2022).

протестувати проти рейдів та нападів праворадикалів на три розважальні заклади Подолу – бар «Хвильовий», клуби «K41», «Ote»l, «Mezzanine» та «Closer».³⁸

Як зазначав респондент в інтерв'ю, самі заклади також мають прихильників, які можуть протидіяти правим на політичному полі, та робити рейди відкрито через поліцію «не пасує» владі. Тому інструментом, який може ще зробити і з ідеологічних переконань без персонального ризику зацікавлених осіб стають «силові представники» правих організацій. В той же час, якщо самим правим потрібно буде, щоб якийсь з актів насилля проти ліво-ліберальних активістів залишився без уваги правоохоронців, цей акт залишиться непоміченим. Тобто спрацьовує стратегія з теорії ігор «зуб за зуб». «Нас покрили – ми надамо послугу.»³⁹ Але співпраця розпадається при невірних кроках однієї зі сторін і носить характер «ситуативної». Якщо на часі певне принципове для правих питання типу відкриття ринку землі – співпраця, ймовірно, не відбудеться.

Стосовно фінансування організації ми простежуємо ту саму кооперацію для взаємної вигоди, адже у червні 2018 року Громадське радіо опублікувало інформацію про виділення понад мільйона гривень двом націоналістичним організаціям. Гроші отримали пов'язана з ВО «Свобода» «Голосіївська криївка» (760 000 грн) та ультраправі з С14 (440 000 грн).⁴⁰ Важливо зазначити що інформація виплила буквально за півтора місяці після ромського погрому, організованого С14 у Києві на Лисій горі.

При запиті до начальника відділу національно-патріотичного виховання Міністерства молоді та спорту України Микола Ляховича організація «Моніторинг» з'ясувала що чиновники перевіряють лише зміст

---

³⁸ «Зробіть Поділ знову безпечним»: під МВС протестували проти нападів праворадикалів на заклади району. ZMINA - центр прав людини. URL: <https://zmina.info/news/zrobit-podil-znovu-bezpechnym-blyzko-dvohsot-lyudej-protestuvaly-protu-napadiv-pravoradykaliv-na-zaklady-rajonu/> (дата звернення: 19.06.2022).

³⁹ Анонімне інтерв'ю з екс-представником праворадикальної організації. ; інтерв'ю вела К. Чеперната – 2022.

⁴⁰ Мільйонери з СІЧі: за три роки С14 отримали 6 мільйонів бюджетного фінансування | Marker. Marker |. URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/07/30/miljonery-z-sichi-za-try-roky-s14-otrimaly-6-miljoniv-byudzhetnogo-finansuvannya/> (дата звернення: 25.06.2022).

проектів, а не діяльність чи ідеологію організацій, тож жодних наслідків це за собою тягне. Тобто фінансування ультраправих організацій так само відбвається «з примруженими очима», адже це ресурси, які є цінними для організацій, адже так звані внески та приватні фінансування не єдині засоби для існування організації. Можна припустити що державне фінансування дозволяє тримати організації типу «С14» умовно «при собі», адже за ресурси треба платити. Чи то виконанням незаконних дій, перевірок, рейдів чи нападів на приватних осіб.

На валідацію першої гіпотези можна виділити ключові тези:

- хиткий союз організації та влади задля досягнення своїх точкових цілей;
- стратегія з теорії ігор «зуб за зуб»;
- співпраця розпадається при невірних кроках однієї зі сторін;
- носить характер «ситуативної»;
- фінансування з боку держави стає «зобов'язуючим фактором», яке дозволяє тримати організацію «при собі», даючи можливість чи навіть ініціюючи здійснення незаконних дій.

Наступними рухами ми візьмемо ті рухи, дії яких допоможуть нам сформуванню та валідувати другу гіпотезу. Отож, рух «С14», про який ми згадали в попередній гіпотезі, є радикальною ультраправою організацією, базованою в Києві.⁴¹ Організація має чимало регіональних підрозділів. Найбільш представлена у вуличному насильстві, здійснює регулярні напади на лівих активістів та активісток, опозиціонерів та опозиціонерок, ромів, критичних до влади журналістів та журналісток тощо. «С14» першою розпочала серію ромських погромів у 2018 р., здійснивши напад на тимчасове ромське поселення на Лисій Горі у Києві.⁴² Окрім того, двоє членів організації було звинувачено у вбивстві Олесь Бузини. Вбивство відбулось 2015р. Варто

---

⁴¹ С14 | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/04/02/s14/> (дата звернення: 04.06.2022).

⁴² Поліція розслідує напад на ромів на Лисій горі в Києві | DW | 25.04.2018. DW.COM. URL: <https://www.dw.com/uk/поліція-розслідує-напад-на-ромів-на-лисій-горі-в-києві/a-43537282> (дата звернення: 04.06.2022).

зазначити, було моментально згадано на конференції президентом росії, що спровокували ряд запитань до організації. Бузина був відомий серед російської аудиторії, і Путін про це вбивство повідомив одразу. У день народження Гітлера 2016р. відбувся напад на Стаса Сергієнка – лівого активіста.

Важливим є те, що це не єдиний випадок нападів на приватних осіб, адже 23 вересня 2014 року на Контрактовій площі в Києві семеро невідомих у камуфляжній формі напали на редактора журналу «Політична критика», викладача кафедри культурології Національного університету «Києво-Могилянська академія» Василя Черепаніна.⁴³ Як свідчив потерпілий, до цього, так чи інакше, причетне котресь із неонацистських угруповань, можливо, «С14».

Якщо зазначати джерела фінансування, то за словами лідера, організація співпрацює з службою безпеки України в напрямку боротьби з сепаратистами. В допомогу першій гіпотезі варто зазначити що «С14» користувалася підтримкою нардепів попереднього скликання Ігоря Луценка (ВО «Батьківщина»), Єгора Соболева («Самопоміч»), Олега Петренка («Блок Петра Порошенка»). Євген Карась був присутній на церемонії отримання Томосу поруч з Петром Порошенком, Юрієм Луценком та іншими політиками з оточення експрезидента. Члени «С14» стали засновниками «Муніципальної варті» та увійшли до «Муніципальної охорони», що фінансується з міського бюджету Києва, тобто по-факту, інституціоналізували схему співпраці першої гіпотези.

Організація «С14» причетна до низки зривів акцій правозахисників. Крім того, у квітні минулого року ультраправі з С14 розігнали табір ромів на Лисій горі в Києві. Саме з цього випадку в Україні почалася хвиля ромських

---

⁴³ Коркодим О. Василь Черепанін: Я думаю, що напад на мене пов'язаний із публічною діяльністю Центру візуальної культури. detector.media. URL: <https://detector.media/community/article/98532/2014-09-26-vasyl-cherepanin-ya-dumayu-shcho-napad-na-mene-povyazanyu-iz-publichnoyu-diyalnistyu-tsentru-vizualnoi-kultury/> (дата звернення: 18.06.2022).

погромів. Останній з них закінчився вбивством у Львові ромського хлопця Давида Папа.⁴⁴

В травні 2018 на Тернопільщині у селі Велика Березовиця група молодиків спалила ромський табір. У поліції за фактами погромів відкрили кримінальні провадження за статтею про хуліганство. Київські правоохоронці через два тижні після погрому на Лисій горі викликали на допит одного з керівників ультраправої організації «С14» Сергія Мазура.⁴⁵ А згодом, у місті Дергачі Харківської області напали на адвоката Андрія Муху, який веде справу щодо вбивства ромського жителя в селі Вільшани Харківської області.⁴⁶

Окрім насилля на ксенофобському підґрунті, для С14 важливим таргетом є ліволіберальні активісти та організації. Так, на марші рівності в центрі Києва було дві спроби перегородити рух Маршу Рівності у 2018 році з боку його противників, серед яких були представники організацій «Традиція і порядок» та «С14». Після цих акцій, які супроводжувалися спротивом законним вимогам поліції, було затримано загалом 57 осіб. Не найрезонансніше, але не менш важливе особливо для Могилянської спільноти була поява на плацу НаУКМА близько 40 агресивно налаштованих представників ультраправих партій та угруповань («Азову», «С14», «Свободи» і «Правого сектору»).

З початку 2018 року члени таких радикальних груп, як С14, Правий Сектор, Традиція і Порядок, Карпатська Січ провели щонайменше два десятки насильницьких нападів, погроз чи випадків залякування у Києві, Вінниці, Ужгороді, Львові, Чернівцях, Івано-Франківську та інших містах України.

---

⁴⁴ Активістів у Дніпрі побив член С14. ZMINA - центр прав людини. URL: <https://zmina.info/news/aktyvistiv-u-dnipro-robuu-chlen-s14/> (дата звернення: 04.06.2022).

⁴⁵ На Тернопільщині група молодиків спалила табір ромів. ZMINA - центр прав людини. URL: <https://zmina.info/news/na-ternopilshhini-grupa-molodikiv-spalila-tabir-romiv/> (дата звернення: 04.06.2022).

⁴⁶ На Харківщині напали на адвоката, який захищає ромів. ZMINA - центр прав людини. URL: <https://zmina.info/news/na-kharkivshhini-stavsja-napad-na-advokata-jakij-zahishhaje-romiv/> (дата звернення: 04.06.2022).

На початку жовтня цього року з'явилася інформація, що «С14» стає політичною партією. Разом з іншими ветеранськими та громадськими об'єднаннями ультраправі започаткували рух «Суспільство майбутнього» і вже провели кілька зустрічей зі своїми прихильниками. На них засновники розповіли про структуру, нову програму та цілі, одна з яких – взяти участь у наступних парламентських виборах.⁴⁷

Тобто попри продемонстровані акти насилля, організації прагнули інституціалізуватися через створення політичної партії та прихід до влади. Отримавши політичні можливості, за *political opportunity structure*⁴⁸, організації, як правило, починають добиватися ще більших вольностей.

За даними моніторингового звіту⁴⁹ 14.10.2018 – 14.10.2019 звіту найбільше випадків насильства та конфронтацій – 23 – було зафіксовано у листопаді 2018 р. З них 11 мали конфронтаційний характер, а 12 супроводжувалися елементами насильства. Це був піковий місяць активності організації «С14», яка була помічена у 15 випадках з 23, зокрема в нападах на опозиційних політиків та представників ЛГБТ+, силових протестах довкола смерті Катерини Гандзюк, насильстві та конфронтаціях проти бізнесу, який «С14» звинувачувала у фінансуванні сепаратизму чи недостатній «патріотичності» тощо. Після листопада активність «С14» дещо пішла на спад, що може бути пов'язано зі спробами ультраправої організації змінити свій імідж на більш «респектабельний». На другому та третьому щаблі за кількістю випадків — лютий і травень 2019 р., коли відбулася майже однакова кількість випадків насильства та конфронтацій – 17 у лютому (8 конфронтаційних та 9 з елементами насильства) 6 та 18 у травні (7 конфронтаційних та 11 з елементами насильства). У лютому конфронтації та насильство ультраправих

---

⁴⁷ Праворадикальна «С14» стає партією. Про політичні амбіції, погроми ромів, фінансування та СБУ – інтерв'ю зі співзасновником нового руху Сергієм Мазуром. Бабель | Розповідаємо про політику, культуру і суспільство в Україні. Останні новини детально і неупереджено. URL: <https://babel.ua/texts/36686-pravoradikalna-s14-staye-partiyeyu-pro-politichni-ambiciji-pogromi-romiv-finansuvannya-ta-sbu-interv-yu-zi-spivzasnovnikom-novogo-ruhu-sergiyem-mazurom> (дата звернення: 18.06.2022).

⁴⁸ Суспільно-політичні рухи : посібник. Київ : Редакц.-вид. від. НаУКМА., 2018. 175 с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12291/Gomza_Suspilno-politychni_rukhy.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 10.06.2022).

⁴⁹ Моніторинг | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/monitoring/> (дата звернення: 04.06.2022).

переважно стосувалися передвиборчої кампанії, релігійної нетерпимості та спроб цензурувати мистецтво. У травні праворадикали напали на заходи, присвячені святкуванню 1 та 9 травня, а також правам ЛГБТ+ (у Запоріжжі, Чернівцях та Кривому Розі). Найспокійнішими повними місяцями моніторингу були квітень та серпень 2019 р., коли було зафіксовано лише по два випадки – всі з елементами насильства. Очевидно, що затишшя у вуличній активності ультраправих було пов'язане із закінченням виборів та зміною влади – ймовірно радикали намагалися переорієнтуватися у новій політичній реальності, що ще раз підтверджує стратегію «адаптації та оцінки» політичного поля правими організаціями після президентських виборів.⁵⁰

2.3 Гіпотеза 2: превентивний «удар вліво», заради попередження їх доступу до влади.

З огляду на факти нападів, друга гіпотеза стверджує що конфронтація праворадикальних організацій з поточною владою, активістами, правозахисниками та представниками ліберальних організацій є в тому, аби попередити збільшення впливу та як наслідок **доступ до влади** лівих організацій. Ліві організації часто працюють за рахунок фінансування західних фондів на протипагу часто рейдерському та незаконному фінансуванню правих організацій, про схему яких зазначалось вище.

Отже, задля підтвердження чи спростування першої гіпотези автор наводить аргументи.

По-перше, факт конфронтації навряд підлягає сумніву, адже окрім попередніх фактів за результатами діяльності ГО «Інститут Республіка»⁵¹ за підтримки Rosa-Luxemburg Stiftung в Україні, яка збирає та систематизує дані про вуличне насильство та конфронтації з боку ультраправих груп, партій, організацій та громадян за 2018 рік моніторинг зафіксував 137 випадків

---

⁵⁰ МОНІТОРИНГОВИЙ ЗВІТ: Конфронтації та насильство ультраправих в Україні 14.10.2018-14.10.2019 | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/03/26/ultra-right-confrontation-and-violence-in-ukraine-2019/> (дата звернення: 23.06.2022).

⁵¹ Інститут Республіка | Інститут Республіка. URL: <https://inrepublika.org.ua/> (дата звернення: 04.06.2022).

конфронтацій та насильства з боку ультраправих, 48 із них мали характер конфронтації, а 89 включали елементи насильства проти майна чи людей.⁵²

Низка західних фондів, посольств та організацій фінансують діяльність організацій, в яких праві вбачають саме політичних опонентів. Це і Посольство Чеської Республіки в Україні, Міністерство закордонних справ США, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Федеральний департамент закордонних справ Швейцарії та інші.

Яскравим прикладом реалізації страхів ультраправих організацій є приклад Німеччини, де є своєрідний «план дій» для боротьби з расизмом і правим екстремізмом та праві ідеї є криміналізованими. «Найбільша загроза для нашої демократії – це правий екстремізм», – сказала міністр внутрішніх справ Ненсі Фазер на прес-конференції в Берліні, де вона оголосила деталі плану дій з 10 пунктів 15.03.2022. Вона сказала, що всеосяжний план уряду включатиме як превентивну політику, так і відповідні заходи для протидії зростаючій загрозі з боку правих екстремістів. «Ми демонтуємо ультраправі мережі. Ми проведемо розслідування та припинимо їхню фінансову діяльність», – сказав міністр соціал-демократів. «Ми будемо рішуче боротися з ненавистю в Інтернеті, щоб висушити розсадник ненависті та насильства», – додала вона. Згідно з планом, уряд вживе заходів для швидкого вилучення з державної служби офіцерів із екстремістськими зв'язками. Уряд також запровадить суворі правила щодо вогнепальної зброї, щоб у майбутньому не дозволити правим екстремістам отримати зброю, і працюватиме над відкликанням ліцензій на вогнепальну зброю майже у 1500 підозрюваних у ультраправих.

Політика та суспільство там все ще стикаються зі спадщиною нацизму існують заборонені зони – зони для симпатиків неонацистів, вигнати іноземців та співгромадян, які не поділяють екстремістських поглядів, і працювати над досягненням кінцевої мети: знищення демократії та встановлення «Четвертого

---

⁵² МОНІТОРИНГОВИЙ ЗВІТ: Конфронтації та насильство ультраправих в Україні 14.10.2018-14.10.2019 | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/03/26/ultra-right-confrontation-and-violence-in-ukraine-2019/> (дата звернення: 25.06.2022).

рейху». Їх діяльність підтримується (або ініціюється) НПД, німецькою правою екстремістською партією. У регіоні колишньої Східної Німеччини, зокрема, спостерігається зростання підтримки неонацизму як крайня реакція на погіршення економічної та соціальної ситуації.

Останніми роками в Німеччині спостерігається зростання расизму та ксенофобії, підживлюваних пропагандою ультраправих, антисемітських та антимусульманських груп, включаючи головну опозиційну партію «Альтернатива для Німеччини» або AfD. У 2021 році німецька поліція зафіксувала майже 21 500 злочинів правих екстремістів, включаючи словесні та фізичні напади, листи з погрозами та підпали. У 2019 році праві екстремісти вбили політика, що виступає за біженців, у Касселі та напали на синагогу в Галле, піднявши тривогу через ультраправий терор у країні. У лютому 2020 року ультраправий екстреміст штурмував два кафе в Ханау і застрелив дев'ятьох людей з мігрантським походженням. За даними Фонду Амадеу Антоніо, з 1989 року ультраправий терор у Німеччині забрав життя щонайменше 218 невинних людей. Правозахисні групи вже давно критикують владу за недооцінку загрози та несерйозне розслідування злочинів, скоєних неонацистами.⁵³

Тому для попередження та втихомирення симпатиків неонацистів для правих створюється тиск та обмеження, аби опередити поширення та прогресування правих ідей. При існуванні таких «планів дій», ультраправі в Україні намагаються діяти на випередження, не даючи ліволібералам інституціоналізуватись та отримати владні повноваження. Парадоксально, але виявляється що боротьба праворадикальних організацій направлена, умовно, не стільки проти ЛГБТ, чи ратифікації Конвенції Ради Європи (яку ратифікували на момент написання роботи 21.06.2022), а проти розширення зони впливу лівих через можливість лобіювання та прийняття рішень за сприяння лівих.

---

⁵³ Germany announces action plan against neo-Nazis, extremists. Anadolu Ajansı. URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/germany-announces-action-plan-against-neo-nazis-extremists/2536055> (date of access: 18.06.2022).

Наступним аргументом можна розглянути діяльність конкретних акторів праворадикальних організацій, які відіграють основоположну роль у діяльності та успіху організацій. Через аналіз суспільства, запиту та структурного тертя, вони концентруються на причинах незадоволення і зрештою пропонують шляхи розв'язання цієї проблеми. Це *political entrepreneurs* – політичні підприємці, які засновують і використовують суспільно-політичний рух як бізнес-підприємство, от тільки замість грошей намагаються заробити соціальний капітал. Через цей капітал приходячи до влади. Вони часто опановують існуючий запит в частини суспільства та пропонують свої «фрейми», за якими діє організація для досягнення своїх цілей. Вони пропонують зміни та прагнуть залучити до свого підприємства якомога більше ресурсів. Ресурсами можуть бути гроші, активісти, увага медіа. З розрахунку на постійне існування праворадикальних рухів в Україні та їх намагання здобути владу (перерости в партію, перемогти на виборах чи співпрацювати з владою), створюється середовище, яке сприяє існуванню політичних підприємців в Україні.

На протистоянні лівих та правих відбувається поділ зон впливу, ресурсів та «перетягування канату», аби мати в руках реальні повноваження на заміну точковим ситуативним зв'язкам, нестабільній фінансовій ситуації та всьому, що створює нестабільну структуру політичних можливостей.

Прикладом політичного підприємця може бути лідер праворадикальної організації С14, учасник російсько-української війни та герой багатьох відео періоду активізації російського вторгнення в Україну – Євген Карась. Мушу повернутись до багатофакторності, як методології, використаної в роботі та зазначити що важливість діяльності Євгена Карася як військового Збройних сил України та співзасновника ініціативи «Освітня асамблея» не може бути применшена, та тим не менш, опираючись на факти, викладені нижче, Євгена можна ідентифікувати як політичного підприємця через методи та цілі його діяльності.

Свідченням того, що метою діяльності та головування в організації «С14» є доступ до влади та розпорядження ресурсами є перша спроба входу в парламент від партії до Київської міської ради. Належав до Всеукраїнського об'єднання «Свобода», у 2012-2014 роках був помічником народного депутата від цієї партії Андрія Ілленка. З 2014 року він є помічником на громадських засадах народного депутата Ігоря Гузя (у 2014-2019 представляв партію, з 2019 – член групи «За Майбутнє».⁵⁴ Тобто ціль отримання доступу до влади є беззаперечною з огляду на діяльність, а як відомо, саме політичні підприємці засновують і використовують суспільно-політичний рух як бізнес-підприємство, от тільки замість грошей намагаються заробити соціальний капітал. Соціальні підприємці аналізують ринок і пропозицію конкурентів – тобто визначають, які питання і чому хвилюють суспільство найбільше, як їх пропонують вирішити інші суспільно-політичні рухи. Вони накопичують капітал, інвестуючи в доступні їм ресурси насильства.

Одним з таких питань, на який вдалось постати Євгену Карасю як політичному підприємцю є питання незаконних забудов. Згадуючи першу гіпотезу, саме взаємовигідна конфігурація допомагала одночасно тримати ситуативну кооперацію з владою. 25 липня 2021 року видання «Великий Київ» опублікувало відео, на якому Євген Карась та низка інших членів С14 блокують виїзд будівельної техніки з будівельного майданчика, нібито вимагаючи у власника техніки 500 доларів США за розблокування проїзду⁵⁵. Додаючи факт що жодна зарплатня в декларації Євгена не відображена, в тому числі зазначена під час інтерв'ю в 30 тис. грн, що за рік мала б становити 360 000 грн., яких активісту з його слів не вистачає на проживання.⁵⁶ Фактично ж

---

⁵⁴ Євген Карась – лідер ультраправого руху С14 який має політичні зв'язки – Reporting Radicalism in Ukraine. Reporting Radicalism in Ukraine. URL: <https://reportingradicalism.org/ua/dovidky/fizychni-osoby/evhen-karas-lider-ul-trpravovo-gukhy-s14> (дата звернення: 23.06.2022).

⁵⁵ Євген Карась на чолі праворадикальних активістів вимагає гроші у будівельників. А що у його декларації? Розслідування «Великого Києва» (ВІДЕО) - Новини Києва | Big Kyiv. Великий Київ. URL: <https://bigkyiv.com.ua/evgen-karas-na-choli-pravoradykalnyh-aktyvistiv-vymagaye-groshi-u-budivelnykiv-a-shho-u-jogo-deklaracziyi-rozsliduvannya-velykogo-kyueva-video> (дата звернення: 19.06.2022).

⁵⁶ Євген Карась на чолі праворадикальних активістів вимагає гроші у будівельників. А що у його декларації? Розслідування «Великого Києва» (ВІДЕО) - Новини Києва | Big Kyiv. Великий Київ. URL: <https://bigkyiv.com.ua/evgen-karas-na-choli-pravoradykalnyh-aktyvistiv-vymagaye-groshi-u-budivelnykiv-a-shho-u-jogo-deklaracziyi-rozsliduvannya-velykogo-kyueva-video/> (дата звернення: 23.06.2022).

задекларовано грошових коштів і криптовалюти на загальну суму 117 431,93 грн. Тобто, це в 3 рази менше від заявленої Євгеном Карасем зарплатні, не відображеної в декларації, якої йому не вистачає на проживання (там саме).

Стосовно зв'язків з владою, ще з часів протестів за міський простір у Києві в активістів С14 склалися товариські стосунки з Ігорем Луценком та налагодження співпраці з низкою інших депутатів – від «Свободи», Партія «Об'єднання «Самопоміч», «Укропу», Володимиром Парасюком.

Також можна припустити що діяльність освітньої організації «Освітня асамблея» має на меті сформувати пул лояльних до праворадикальних ідей симпатиків, шляхом проведення освітніх заходів. Адже нативність правих ідей висвітлена на головному сайті організації. Це формування національної ідентичності, духовного та інтелектуального суспільства та підвищення репутації України у світі, що не є негативними цілями, але має характерне для парвих ідеологічне забарвлення.

Тобто відбувається залучення ресурсів – формування пулу прихильників, залучення державних та приватних ресурсів. Виховуючи «формування національної ідентичності» в діяльності С14 це логічно перетворюється на всесторонній правий активізм з ліквідації ромських поселень, боротьби з незаконними забудовами, за здоровий спосіб життя, рух за звільнення політв'язнів та правозахисної діяльності.

Це і є способами мобілізації та управління суспільно-політичним рухом, який гарантує Євгену та окремо взятим соціально активним підприємцям соціальні дивіденди і зиск – новий перерозподіл публічного блага, якого вони прагнули.

Так, як чим більший розмір ресурсів, доступних організаціям, тим більша вірогідність, що на суміжному полі виринатимуть рухи, що вступатимуть у конкуренцію між собою, випадок Євгена Карася та організації «С14» не єдиний.

Чи не найбільшим куполом політичного підприємця Білецького є «Азов», адже мережа їх організацій стає схожою на «державу в державі» саме

для монополізації українського політичного простору. Наприклад, цивільний корпус «Азов» це структура, формально не пов'язана з полком Національної гвардії України «Азов», але робить ставку на контакт та мобілізацію до підтримки ветеранів, надаючи руху більш політичне обличчя. Мережі дитячих літніх таборів «Азовець», створення «Спортивного корпусу», ветеранської організації «ЗіРКА» («Захист і реконструкція країни»), загальнонаціональної мережі «Національні дружини» та заснування політичної партії «Національний корпус».⁵⁷

Соціально важливі проблеми для прихильників правих ідей формують більший попит на зміни, що породжує більшу кількість суспільно-політичних рухів, які прагнуть її вирішити і як наслідок – більшу кількість політичних підприємців. Детальніше динаміку появи нових політичних підприємців ми розглянемо в третьому розділі.

Саме праворадикальні політичні підприємці є акторами, які прагнуть розподілити ресурси над власними ми або суміжними на ідеологічному полі правими організаціями, адже розуміють що доступ лівих до влади обмежить їх діяльність на зразок обмежень Німеччині.

Отже впровадження поширення толерантності в школах виглядає є хорошою ініціативою, але не для правих. Ратифікація стамбульської конвенції або ініціатива за права жінок, ЛГБТ спільноти чи нацменшин та будь-чого, що натякає на ліво ліберальні ідеї, сприймається правими як пряма загроза захоплення важливих для них ресурсів – доступу до влади, лояльності та кооперації з стейкхолдерами, пулу симпатиків та активістів. Тому часто дії праворадикальних організацій направлені на запобігання, попередження чи то превенцію будь-яких натяків лівих на збільшення їх впливу.

---

⁵⁷ Підприємці політичного насильства: інтереси й тактики ультраправих в Україні. Спільне. URL: <https://commons.com.ua/uk/pidpriyemci-politichnogo-nasilstva/> (дата звернення: 19.06.2022).

Розділ 3. Політичні можливості праворадикальних організацій.

3.1 Динаміка діяльності праворадикальних рухів після перемоги.

Зрозуміти та окреслити динаміку діяльності націоналістичних рухів та їх можливого розвитку чи інституціоналізації особливо важливо саме зараз. З огляду на участь в Українсько-російській війні постає ряд дилем, заглиблюватись та досліджувати які має саме наукове середовище. Вся країна відчула принциповість поділу «свій» та «чужий» без відтінків та «але». Адже саме беззаперечно вевнена та тверда позиція допомогла нам встояти на початку війни та допоможе в ній перемогти. Ми не шукали відьом, не досліджували політичне минуле військових та не намагались задавати незручні питання, адже це було і є не на часі. Але попри це, важливим залишається не приховувати проблем та не відрікатись від фактів, адже насилля в проаворадикальних організаціях присутнє. Відрікатись від цього через здобутки ультраправих на війні – не правильно, адже це ніби заперечувати очевидне, тим самим підкріплюючи якісь з російських пропагандиських тез. В той самий час, акцентувати на злочинах правих проти активістів чи нацменшин теж не є доречним.

У фокусі теперішніх політологів, дослідників та науковців є питання «що буде далі?». Питання багатофакторне, адже ми задаємось ним як на мікро- так на -макро рівнях. Суспільство переходить у фазу роздумів та аналізу про минуле та майбутнє і мало хто має сміливість змінити фокус на зміни в політичній системі України. Бо ніхто не знає що буде далі. Затяжна фаза війни не має ні дат ні прогнозів по успіхам армії.

Саме на такому етапі нам, як дослідниками критично важливо діяти навипередження, адже майбутнє наступає надто швидко, «чорні лебеді» трапляються все частіше, відповідно стан депривації стає нашим звичайним станом.

Раціоналізація – те, що допомагає структурувати майбутнє та, відповідно, підготуватись до його настання. Чи розуміли ми у 2014ому з якими викликами зіштовхнемось в питанні психологічної реабілітації військових? Як

показала реальність – ні, тому мали з цим безліч викликів та почали переймати іноземний досвід вже при критичній проблемі. Гасити пожежі – не те, з чим хочеться зіштовхнутись після війни. Після війни буде важливо консолідувати свої сили на відбудову країни, та якщо конкретніше, побудову сталих інституцій, які допоможуть одразу після закриття базових потреб в безпеці та достатньому для життя рівню доходу громадян допомогти Україні повернутись на шлях динамічного розвитку, яким рухалась Україна до втручання в це росії (на правду, втручання відбувалось протягом сотнів років раніше.)

Насправді, ці процеси будуть паралельними, тому думати про можливі конфігурації політичної влади важливо, адже футурошок не настане тоді, коли ми будемо до нього готові. Для прогнозування ми мусимо враховувати забагато змінних, але можемо як мінімум окреслити майбутні перспективи, які є неочевидними.

Ми могли б припустити що при будь-яких сценаріях праві закріпляться на своїх політичних позиціях, але насправді, в політичному полі закріпиться поточна влада, лиш з більш лояльним ставленням до влади, а у разі не вигідних для України подій чи угод, потреба в «сильній руці» та радикальна активізація правих буде неминучою.

Підводячи до теми ролі праворадикальних організацій після перемоги, варто зазначити, що ми вже мали досвід підйому правих ідей у 2014 році. ПП «Свобода» під час Євромайдану партія втратила свій вплив на тлі інших, радикальніших ультраправих, які тоді активно створювались (Азов наприклад) та включались в оборону країни. Після настання більш спокійної та зтягнутої фази війни почалась розбудова організацій та тільки в 2019-2020рр. низка правих організацій створила партії щоб спробувати себе на наступних виборах та перейти в політичну площину інституціоналізувавшись.

Зараз ми спостерігаємо досить неоднорідне середовище правих, де є різні організації, ініціативи та групи людей, які мають різні пріоритети та зони цікавості, відповідно, й різні цілі. До прикладу, для «Національного корпусу»

боротьба проти лівих, антифашистів, більшовиків залишається актуальною. Їх пересторога це саме збільшення впливу лівих та захоплення влади чи впливу ними, аби не допустити того, що відбувається в Західних країнах. Відповідно всі політичні вороги стають лівими. Тоді як для менших груп типу «С14» чи «Традиція і порядок», які лиш будують своє політичне майбутнє, та поки бачать себе тільки у «вуличній політиці» навіть після війни, протистояння з лівими залишається важливою частиною їх діяльності.

Через «розмите середовище» правих, вони звичайно можуть очікувати на підтримку та розширення пулу прихильників, але часе через неоднорідне середовище та різні рівні ця підтримка не буде консолідованою.

3.2 Електоральна підтримка та трансформація гіпотез.

В 2014 році армія була відносно слабкою та не реформованою. Саме добровольчі батальйони були головними героями та типи, до кого спрямовувалась підтримка населення. Добровольчі батальйони намагались перетворити свій військовий капітал в політичний. Попри це «Правий сектор» не зміг цього зробити та втратив підтримку.

Попри підйом праворадикалів та їх присутність у великій політиці, яку було легітимовано подіями Майдану, за результатами позачергових виборів до Верховної Ради 2014 року «Свобода» не пройшла прохідний бар'єр в багатомандатному окрузі, набравши 4.71 % голосів при необхідному мінімумі у 5 %.⁵⁸ Прийшла монополія на насильство ультраправих, та вона не змогла трансформуватись в політичну підтримку та реалій доступ до влади. Говорити про насильство з боку праворадикалів було не зовсім патріотичним, адже попри факти, праворадикали могли розраховувати як на юридичну так на інформаційну підтримку з боку держави. То ж чи зможе трансформуватись підтримка ультраправих в депутатський мандат? Відповідь не є очевидною та залежить від багатьох змінних, адже прогнозування – не найлегший шлях для

---

⁵⁸ «Свобода» проти всіх: короткий огляд результатів радикальних правих на виборах 1994-2014 рр. - Український центр суспільних даних. Український центр суспільних даних. URL: <https://socialdata.org.ua/svoboda-proti-vsikh-korotkiy-oglyad-r/> (дата звернення: 25.06.2022).

дослідника та повинно враховувати якомога більше змінних, аби мати право на існування.

Тож якщо спробувати спрогнозувати електоральну підтримку праворадикалів після перемоги, скоріше всього як і у 2014, праворадикали теж намагатимуться трансформувати підтримку в політичну форму, та ветерани, герої війни та ті, хто раніше був праворадикалом, а став воїном ЗСУ, стануть новою нормою в усіх громадських, освітніх чи політичних об'єднаннях. Праворадикали, ветерани будуть у всіх партіях. Через російське повномасштабне вторгнення саме ідеї правого спектру актуалізувались, аби тримати військову та психологічну оборону держави.

Як ми зазначили, залежно від результатів війни, ми матимемо різні сценарії електоральної підтримки. І що не є очевидним – ми не можемо стверджувати що після нашої безумовної перемоги вся влада опиниться в руках праворадикалів. Як ми зазначали вище, праві ідеї актуалізувались для всього суспільства, тому те, що раніше було для нас одним з ідеологічних полюсів стало нормальним. Праворадикальна риторика, ідеї, гасла вже не сприймаються радикально. Відповідно електоральна підтримка не може спрямовуватись до чогось одного, адже вірогіднішим буде відданий голос Зеленському чи Порошенку, бо вони теж покриватимуть запит на праве спрямування залишаючись виборцю більш звичним варіантом. Звичним, прийнятним та більше того, тим, за кого і треба голосувати, адже ми миграємо війну за каденції Зеленського, якому не потрібне підсилення правими, адже голос буде відданий за президента, який втримав країну під час війни.

В той самий час, розглядаючи не такий сприятливий результат для України у вигляді якихось домовленостей чи умов, які зазіхають на територіальну цілісність України, підтримка правих стає актуальною. Раніше ми могли спостерігати різкі та критичні виступи праворадикалів під назвою «Ні капітуляції!» проти політики Президента України Володимира Зеленського щодо його бачення способу врегулювання війни на сході України.

Учасники акцій вважали імплементацію Мінських угод за «формулою Штайнмаєра» капітуляцією перед росією в російсько-українській війні.⁵⁹

Безумовно, що стосується першої гіпотези, влада буде охочіше співпрацювати з правими бо велика їх частина боронить нашу державу, ідеї актуалізовані і це скоріше стане вимогою часу, не залежно від результатів війни. Тому про зміни в кооперації з владою ми зазначили вище.

Стосовно другої гіпотези де ми зазначаємо що конфронтація праворадикальних організацій з поточною владою, активістами, правозахисниками та представниками ліберальних організацій є в тому, аби попередити збільшення впливу та як наслідок доступ до влади лівих організацій мала б відійти на другий план, або навіть зникнути з порядку денного. Можна було б припустити, що нагальність питання збереження цілісності держави є пріоритетною. На фронті питання толерантності до ЛГБТ чи нацменшин не стоїть, але варто зазначити що порядок денний внутрішніх каналів комунікації праворадикалів не сильно змінився, хоча, до правди, пріоритетним став пошуком сепаратистів чи тих, кого «не доби́ли».

Образ «лівого» як ворога зберігається і можна припустити що через підвищення лояльності до правих, якась частина їх злочинів залишиться непоміченою, адже кооперація з владою стане більш стійкою саме через високу лояльність. Українські ліві до війни були слабкі для правих, тому відбувалось певне «назначання» ворога для конфронтації. Лівими опинялись всі їх політичні вороги наприклад «ОПЖЗ». Цей процес буде продовжуватись, адже якщо для «Азову» чи «Національному корпусу» це не цікаво, «Демократична сокира» вже почала сумнівні полювання на всіх своїх ворогів – як лівих, так і тих, хто не далекий від політичної повістки. «Консервативна партія» теж може залишитись в числі вуличної політики борючись проти лівих. Тобто в будь-якому разі різкого зближення правих з лівими, аде вони воюють на рівні пліч-о-пліч не відбудеться. Питання лиш в тому, які сили

---

⁵⁹ "Ні капітуляції": у Києві пройшов багатотисячний марш - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50046009> (дата звернення: 25.06.2022).

будуть залучені в цю протидію та хто спробує перейти з вуличної політики на реальну владу після війни.

Висновки

- Отож, починаючи з часів Французької революції, консервативні ідеї почали свій розвиток та зайняли своє місце серед ідеологічних орієнтацій політичних партій оточених лівими та центристами та розчеплюючись в крайній спектр націоналістичного руху – расизм, націонал-соціалізм, фашизм та інші рухи, що близькі до крайніх проявів правого політичного напрямку. У переліку дослідників, які працюють у галузі дослідження націоналістичних та інших праворадикальних рухів варто вказати Е. Сміта, Е. Гелнера, Б. Андерсона, Р. Брюбейкера, Р. Шпорлюка, Т. Снайдера та багатьох інших. З часом, праві ідеї розмивались та перехоплювали тези центристів та навіть лівих, формуючи консервативний та ліберальний напрямки. В Італії, Португалії, Німеччині, Іспанії та у інших країнах праві намагались змінити життя всієї планети, застосовуючи політичні ідеологічні схеми вищості рас чи культурної експансії як виправдання пограбувань, вбивств, репресій та геноциду.
- Особливістю підбору методології в роботі було те, що в контексті сьогодення критично враховувати, розуміючи суб'єктність дослідника, зіштовхуючись з моральними дилемами та намагаючись враховувати перелік неочевидних факторів та зв'язків. Особливо якщо це стосується прогнозування на основі попереднього аналізу та періодизації фактів та відповідного до них контенту.
- Від перших проявів праворадикальних рухів (формування революційно-радикального крила Кирило-Мефодіївського товариства), й до сьогодні ми спостерігали існування значного впливу правих ідей. Від Братства тарасівців на чолі з І. Липою, РУПу та ТУПу, УВО, УНДО, СУНМ, ОУН та СНПУ до подій Євромайдану, всі ультраправі організації носили ідеї

незалежності. Але саме сучасні праворадикальні організації стали нашим предметом дослідження через їх участь у захисті незалежності нашої держави поруч з застосування насильницьких методів боротьби з політичними опонентами, активістами та партіями. Дилема майбутнього праворадикальних організацій та трансформації їх взаємодії з владою та опонентами викликали інтерес в дослідника, та спонукали розглянути та концептуалізувати певні тези та гіпотези, яби задовольнити свій дослідницький інтерес та дозволити глянути колегам в цю дилему глибше.

- Попри усвідомленість в діяльності понад 20ти праворадикальних організацій, опираючись на дані незалежних дослідницьких центрів ми продемонструвати динаміку нападів праворадикальних організацій та визначили що як правило, різна динаміка активності правих зумовлена сприятливими чи не сприятливими умовами для кооперації з поточною владою. Так, після виборчої компанії президента Зеленського чи спостерігали певний період відносного затишшя, аби організації налагодили контакт «свій» та «чужий» для подальшої кооперації на взаємовигідних умовах з тими, хто є носіями реальної політичної влади.
- Виходячи з цього, в першій гіпотезі, яку вдалось підтвердити ми зрозуміли що співпраця та кооперація правих з владою формується за стратегією «зуб за зуб» та має епізодичний характер в тих ситуаціях, де потрібні для правоохоронців дії доречно виконати праворадикалам, а праворадикали, в свою чергу можуть розраховувати на нівелювання та «списання» певних насильницьких актів зі своїх рахунків.
- Другою підтвердженою гіпотезою стало те, що образ боротьбі з лівими є радше боротьбою не проти конкретно ідей ЛГБТ представників чи тих, хто лобіює права жінок, а проти їх захоплення політичного поля, що може завершитись криміналізацією чи обмеженнями стосовно просування та демонстрації правих ідей в Україні.
- Ми визначили, аби спрогнозувати розвиток праворадикальних ідеологій в Україні, варто враховувати можливі сценарії перебігу подій в російсько-

українській війні, яка триває досі. Фокус політологів на сьогодні спрямований в тому числі на майбутнє праворадикальних організацій, які маючи досвід 2014 року скоріше всього інтенсифікують спроби перейти з вуличної політики до реальної влади, через неоднорідне середовище правих, де є різні організації, ініціативи та групи людей, які мають різні пріоритети та зони цікавості, відповідно, й різні цілі, стверджувати що це у них вдасться не є можливим.

- Так як праві стануть новою нормою у складі всіх можливих політичних партій та організацій, електоральна підтримка розфокусується, та голос виборця скоріше надійде президенту, який зміг відстояти країну та сильної потреби в підсиленні праворадикалами не матиме. Попри це, ми можемо стверджувати що з досвіду 2014 року, в кризовій ситуації та за підвищення авторитету праворадикальних організацій в очах суспільства і як наслідок, при збільшенні політичного капіталу організацій, поточна та майбутня влада більш вірогідно сприятиме співпраці та булуватиме міцніші зв'язки з правордикалами. Тобто з хиткого ситуативного союзу, праві перейдуть до вкорінення та як наслідок, до спроб використати співпрацю з владою для заходу у велику політику. Варто зазначити, що перехід точно вдасться не всім, адже конфронтація з лівими нікуди не дінеться саме тому, що праворадикальні організації мають різні інтереси і завжди залишатимуться ті, хто попри війну пліч-о-пліч з представником ліволіберального руху «назначить» його ворогом та залишить для дослідника тему нападів та конфронтацій між правими та лівими.

Список використаної літератури:

1. «Defend the White Race»: American Extremists Being Co-Opted by Ukraine's Far-Right - [bellingcat. bellingcat. URL: https://web.archive.org/web/20210428023251/https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2019/02/15/defend-the-white-race-american-extremists-being-co-opted-by-ukraines-far-right/](https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2019/02/15/defend-the-white-race-american-extremists-being-co-opted-by-ukraines-far-right/) (date of access: 29.05.2022).
2. Germany announces action plan against neo-Nazis, extremists. Anadolu Ajansı. URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/germany-announces-action-plan-against-neo-nazis-extremists/2536055> (date of access: 18.06.2022).
3. Marker. Моніторинг ультраправого насильства. Marker |. URL: <https://violence-marker.org.ua/> (дата звернення: 29.05.2022).
URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Dysertatsiia-Sycha-Oleksandra-Maksymovycha.pdf>.
4. Азовський Рух | Marker. Marker |. URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/04/02/azovskyj-ruh/> (дата звернення: 04.06.2022).
5. Активістів у Дніпрі побив член С14. ZMINA - центр прав людини. URL: <https://zmina.info/news/aktyvistiv-u-dnipri-pobuv-chlen-s14/> (дата звернення: 04.06.2022).
6. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму: пер. з англ. В. Морозов. Київ : Критика, 2001.
7. Анонімне інтерв'ю з экс-представником праворадикальної організації. ; інтерв'ю вела К. Чеперната – 2022.
8. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі: пер. з англ. О. Рябов. Львів : Кальварія, 2006.
9. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер ; [пер. с нем. и вступит. ст. А. Ф. Филиппова]. Москва : РИПОЛ классик, 2020. С.61.
10. Гелнер Е. Нації та націоналізм; Націоналізм: пер. з англ. Г. Касьянов. Київ : Таксон, 2003

11. Євген Карась на чолі праворадикальних активістів вимагає гроші у будівельників. А що у його декларації? Розслідування «Великого Києва» (ВІДЕО) - Новини Києва | Big Kyiv. Великий Київ. URL: <https://bigkyiv.com.ua/evgen-karas-na-choli-pravoradykalnyh-aktyvistiv-vymagaye-groshi-u-budivelnykiv-a-shho-u-jogo-deklaracziyi-rozsliduvannya-velykogo-kyueva-video> (дата звернення: 23.06.2022).
12. Євген Карась – лідер ультраправого руху С14 який має політичні зв'язки – Reporting Radicalism in Ukraine. Reporting Radicalism in Ukraine. URL: <https://reportingradicalism.org/ua/dovidky/fizychni-osoby/yevhen-karas-lider-ul-trpravovo-rykhy-c14> (дата звернення: 23.06.2022).
13. З усіх боків: на активістів тиснуть праворадикали, правоохоронці та місцева влада. ZMINA - центр прав людини. URL: <https://zmina.info/articles/na-aktyvistiv-tysnuly-i-pravoradykaly-j-pravoohoronczy-zvit-za-tretij-kvartal-2021-roku/> (дата звернення: 25.06.2022).
14. Загальна декларація прав людини (укр/рос). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.05.2022).
15. Здорик М. Коцептуалізація термінів «праві»/«ліві» у політико-партійному дискурсі. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології». 15(861). С. 196-201. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/3323>. (дата звернення 08.05.2022).
16. «Зробіть Поділ знову безпечним»: під МВС протестували проти нападів праворадикалів на заклади району. ZMINA - центр прав людини. URL: <https://zmina.info/news/zrobit-podil-znovu-bezpechnym-blyzko-dvohsot-lyudej-protestuvaly-proty-napadiv-pravoradykaliv-na-zaklady-rajonu/> (дата звернення: 19.06.2022).

17. Іванова Н. Ю., Смолянчук В. Ф. Політологія : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2011. С. 54-55; С.217-219.
18. Інститут Республіка |. Інститут Республіка. URL: <https://inrepublica.org.ua/> (дата звернення: 04.06.2022).
19. Колишній «азовець» розповів про схему фінансування партії «Національний корпус» | Новини України - #Букви. Новини України - #Букви. URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/kolishnij-azovec-rozpoviv-pro-shemu-finansuvannja-partii-nacionalnij-korpus/> (дата звернення: 29.05.2022).
20. Коркодим О. Василь Черепанін: Я думаю, що напад на мене пов'язаний із публічною діяльністю Центру візуальної культури. detector.media. URL: <https://detector.media/community/article/98532/2014-09-26-vasyl-cherepanin-ya-dumayu-shcho-napad-na-mene-povyazanu-iz-publichnoyu-diialnistyu-tsentru-vizualnoi-kultury/> (дата звернення: 18.06.2022).
21. Кулаки Кремля. Як влаштована приватна армія Віктора Медведчука - Українська газета Час. Українська газета Час. URL: <https://chas.cv.ua/zakon-pravo/78229-кулаки-кремля-як-влаштована-приватна.html> (дата звернення: 23.06.2022).
22. Кулик В. Новий український націоналізм: три поверхи вертепу / В. Кулик // Сучасність. – 1993. – Ч. 3. – С. 150–167.
23. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів Т. 1: 1920-1939. Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. 597с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3652/file.pdf>. (дата звернення 08.05.2022).
24. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки. Вид. 3-тє, доп. Київ : Українська видавнича спілка, 2007. С. 140.
25. Моніторинг | Marker. Marker |. URL: <https://violence-marker.org.ua/monitoring/> (дата звернення: 18.06.2022).
26. Моніторинг | Marker. Marker |. URL: <https://violence-marker.org.ua/monitoring/> (дата звернення: 04.06.2022).

27. МОНІТОРІНГОВИЙ ЗВІТ: Конфронтації та насильство ультраправих в Україні 14.10.2018-14.10.2019 | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/03/26/ultra-right-confrontation-and-violence-in-ukraine-2019/> (дата звернення: 23.06.2022).
28. Мільйонери з СІЧі: за три роки С14 отримали 6 мільйонів бюджетного фінансування | Marker. Marker | URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/07/30/miljonery-z-sichi-za-try-roky-s14-otrymaly-6-miljoniv-byudzhetnogo-finansuvannya/> (дата звернення: 23.06.2022).
29. На Тернопільщині група молодиків спалила табір ромів. ZMINA - центр прав людини. URL: https://zmina.info/news/na_ternopilshhini_grupa_molodikiv_spalila_tabir_romiv_/ (дата звернення: 04.06.2022).
30. На Харківщині напали на адвоката, який захищає ромів. ZMINA - центр прав людини. URL: https://zmina.info/news/na_kharkivshhini_stavsija_napad_na_advokata_jiak_ij_zahishhaje_romiv_/ (дата звернення: 04.06.2022).
31. Національний Корпус. Сінний ринок-2: Нацкорпус проти незаконної забудови, 2017. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2Hd0MG6BekU> (дата звернення: 04.06.2022).
32. Нацкорпус по всій Україні провів акції протесту проти розпродажу землі - Національний Корпус. Національний Корпус. URL: <https://nationalcorps.org/nackorpus-po-vsij-ukraini-proviv-akcii-protestu-proti-rozprodazhu-zemli/> (дата звернення: 04.06.2022).
33. "Ні капітуляції": у Києві пройшов багатотисячний марш - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50046009> (дата звернення: 23.06.2022).
34. Основи демократії : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. А. Колодій. Львів : Астролябія. 2009. С. 518-519.

35. Підприємці політичного насильства: інтереси й тактики ультраправих в Україні. Спільне. URL: <https://commons.com.ua/uk/pidpriyemci-politichnogo-nasilstva/> (дата звернення: 19.06.2022).
36. Поліція розслідує напад на ромів на Лисій горі в Києві | DW | 25.04.2018. DW.COM. URL: <https://www.dw.com/uk/поліція-розслідує-напад-на-ромів-на-лисій-горі-в-києві/a-43537282> (дата звернення: 04.06.2022).
37. Праворадикальна «С14» стає партією. Про політичні амбіції, погроми ромів, фінансування та СБУ – інтерв'ю зі співзасновником нового руху Сергієм Мазуром. Бабель | Розповідаємо про політику, культуру і суспільство в Україні. Останні новини детально і неупереджено. URL: <https://babel.ua/texts/36686-pravoradikalna-s14-staye-partiyeu-pro-politichni-ambiciji-pogromi-romiv-finansuvannya-ta-sbu-interv-yu-zi-spivzasnovnikom-novogo-ruhu-sergiyem-mazurom> (дата звернення: 18.06.2022).
38. Про нас | Marker. Marker |. URL: <https://violence-marker.org.ua/about/> (дата звернення: 23.06.2022).
39. С14 | Marker. Marker |. URL: <https://violence-marker.org.ua/blog/2020/04/02/s14/> (дата звернення: 04.06.2022).
40. Свобода Р. Під Офісом президента сталися сутички на акції «Зупинимо капітуляцію!». Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ofs-prezydenta-sutyckky-zupynymo-kapitulatsiiu/31410440.html> (дата звернення: 04.06.2022).
41. «Свобода» проти всіх: короткий огляд результатів радикальних правих на виборах 1994-2014 рр. - Український центр суспільних даних. Український центр суспільних даних. URL: <https://socialdata.org.ua/svoboda-proti-vsikh-korotkiy-oglyad-r/> (дата звернення: 23.06.2022).
42. Сич О. Сучасний український націоналізм: політологічні аспекти трансформації парадигми. Київ, 2020

43. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху: пер. з англ. М. Климчук, Т. Цимбал. Київ : Ніка-Центр, 2006. 320 с.
44. Сміт Е. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія: пер. з англ. Р. Фещенко. Київ : К.І.С., 2004.
45. Сміт Е. Національна ідентичність: пер. з англ. П. Тарашук. Київ : Основи, 1994.
46. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999: пер. з англ. А. Котенко, А. Надтока. Київ : Дух і Літера, 2012
47. Суспільно-політичні рухи : посібник. Київ : Редакц.-вид. від. НаУКМА:, 2018.
175с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12291/Gomza_Suspilno-politychni_rukhy.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 10.06.2022).
48. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю.Якименка. Київ : Центр Разумкова, 2017. С.14-15.
49. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю.Якименка. Київ : Центр Разумкова, 2017. С.14-15.
50. ТСН. Ветеран полку «Азов» відмовився потиснути руку Порошенку, 2018. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SqFdYVkBFWA> (дата звернення: 04.06.2022).
51. У Києві націоналісти влаштували «рейд проти наркопритонів» нічними клубами під ультраправі гасла. Телеграф. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/kiev/2021-11-07/5687787-v-kieve-natsionalisty-ustroili-reyd-protiv-narkopritonov-po-nochnym-klubam-pod-ultrapravue-lozungi> (дата звернення: 04.06.2022).
52. Українська державність у ХХ столітті (Історико-політологічний аналіз) / ред.кол.: О. Дергачов - керівник авторського колективу, Є. Бистрицький, О. Білий, І. Бураковський, М. Горелов, С. Макеєв, Д. Мейс, В. Полохало, М. Томенко, О. Шарварок. Київ : Політична думка, 434 с.

53. Українська правда. Порошенко вручив паспорт громадянина України іноземцю з батальйону «Азов». Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/5/7046604/> (дата звернення: 04.06.2022).
54. Український націоналізм: антологія Т.1. Вид. друге / упор. В.Рог. Київ : ФОП Стебляк О.М., 2010.
55. Ультраправі влаштували «рейд» закладами на Подолі. Суспільне новини. URL: <https://susilne.media/178581-nacionalisti-vlastuvali-hrestovij-pohid-proti-narkopritoniv-na-podoli/> (дата звернення: 19.06.2022).
56. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща: пер. з англ. Г. Касьянов, М. Климчук, М. Рябчук та ін. Київ : Дух і Літера, 2013. 552 с.

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: «УЛЬТРАПРАВИ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: АКТИ НАСИЛЛЯ ТА МАЙБУТНІ ПОЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ»

Студентка – Чеперната Катерина Євгенівна

2018 – 2022 років навчання

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник – кандидат наук, старший викладач Бідочко Л.Я.

Рецензент – кандидат політичних наук, доцент Гарбадин А.С.

Захищена “04” липня 20022р.

Короткий зміст роботи

У роботі описаний стан наукового опрацювання проблеми правих ідеологій у світі та продемонстровано шлях трансформації правих ідей в Україні, з врахуванням методологічних особливостей дослідження правих ідеологій сьогодні. Виокремлено важливість дослідження правих рухів, які чинять акти насилля чи беруть участь в різного типу насильницьких протистояннях з певною динамікою та конкретними принципами, висвітленими в роботі.

На основі аналізу передумов, врахуванні принципів багатофакторності, об’єктивності та розгляді відповідних матеріалів, які могли б валідувати тези роботи, виведено гіпотези, які ілюструють стратегію співпраці праворадикалів з владою та їх мотивацію в насильницькій протидії представниками лівих ідей.

З врахуванням досвіду 2014 року та сьогоднішнього контексту проілюстровано трансформацію наявних гіпотез та можливу електоральну підтримку при різних сценаріях завершення військових дій в Україні.